Copyright © 2019 **T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı**
http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/
Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2019 • 7(Özel Sayı) • 27-49

ISSN 2147-8473
Başvuru | 09 Kasım 2019
Kabul | 14 Kasım 2019

Gönüllülük Olgusunu Sosyolojik Teorilerle Anlama Denemesi

Selda Taşdemir Afşar*

Öz

Gönüllülük olgusunun ve gönüllü çalışmalarının hem toplumsal refaha dolayısıyla da ülkelerin sosyo-ekonomik gelişimine katkı sağladığı hem de bireyler arası dayanışmayı ve ilişkileri güçlendirdiği, sosyal dışlanmanın olduğu yerlerde sosyal içer(il)meye katkıda bulunduğu bilindik bir gerçektir. Bu katkıları nedeniyle gönüllülüğün ve gönüllülük çalışmalarının toplumsal gelişim açısından önemli bir rol oynadığı söylenebilmektedir. Toplumsal gelişim açısından önemli bir işleve sahip olduğu kabul edilen gönüllülük olgusunun sosyolojik bakışla nasıl ele alındığı, hangi kuram ve yaklaşımlarla açıklanabileceği gönüllülük ile ilgili yapılacak sosyolojik çalışmalar için yol gösterici olacaktır. Bu çalışmada işlevselcilik, rasyonel tercih kuramları ve sosyal sermaye teorisi kullanılarak gönüllülük olgusunun daha net anlaşılabileceği ve sosyolojik çalışmalarda kullanılabileceği öngörülmüştür. Bu çerçevede bu çalışmada, "gönüllülük bireysel bir eylem olarak nasıl anlaşılabilir", "gönüllülük olgusu sosyolojik teorilerle nasıl anlamlandırılabilir/açıklanabilir" ve seçilen teorilerden hangisi gönüllülük olgusunu anlamaya/açıklamaya en fazla yaklaşır" soruları üzerinden herbir kuramın gönüllülük olgusunu nasıl ele alabileceğine, hangi odaklar üzerinden gönüllülük olgusunu açıklayabileceklerine yönelik bir anlama denemesine girişilmektedir. Bu bağlamda kuramların olanakları ve eksikliklerine de odaklanmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Gönüllülük, Sosyolojik Bakış, İşlevselcilik, Rasyonel Tercih Kuramları, Alışveriş Teorisi, Sosyal Sermaye.

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara, seldatasdemir@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2769-0884

Abstract

It is a well-known reality that volunteering fact and voluntary activities not only make contribution to the social welfare, thus socio-economic development of countries but also strengthen the relationships and solidarity among people and contribute to social inclusion where social exclusion is observed. It can be said that volunteering and voluntary activities play an important role for social development because of such contributions. The consideration and explanation of volunteering, accepted as having an important function for social development, by sociology according to the certain theories and approaches will be instructive for sociological studies related to volunteering. It is foreseen in this study that the volunteering fact may be clearly understood and used in sociological studies by using functionalism, rational choice theory and social capital theory. In this frame, it is tried to understand how each of these theories considers volunteering fact and how they can explain volunteering fact in terms of certain centers through the questions such as "how can volunteering be understood as an individual action, "how can volunteering fact be interpreted/explained by using sociological theories" and 'which theory is the most appropriate one to understood/explain volunteering fact" in this study. In this context, it is also aimed to focus on opportunities and deficiencies of such theories.

Keywords: Volunteering, Sociological View, Functionalism, Rational Choice Theories, Exchange Theory, Social Capital.

Giriş

İnsanlar bazı ağların içerisine doğarlar. Ancak yaşamları süresince bazı ağların içerisine girme yönünde tercihte de bulunabilirler. Bazı ağların içerisine girilirken çeşitli bürokratik işlemlerin yerine getirilmesi gerekirken bazı ağların ise giriş için resmi prosedürlere ihtiyacı yoktur. Ağların büyük bir kısmı insanın içine doğduğu, sosyal çevrenin bir ürünü olarak hazır bulduğu bazen de yaratım sürecinde kendisinin de etkisi olan ağlardır. Aile ve akrabalık gibi ilişkiler hazır bulunan ağlarken arkadaşlık, işgücü piyasası, evlilik, sivil toplum gibi ağlar tercihe dayalı bir biçimde bireyin yarattığı ve/veya dahil olduğu ağlardır. Yaratılan ve/veya dahil olunan ağ örneği içerisinde sivil toplum örgütleri, gönüllü kuruluşlar, üyelik gerektiren dernek vb. gibi ağlara dahil olma sürecinde daha çok bireyin ilgileri, değer yargıları, beklenti ve daha önemlisi güven duyguları temelli olarak tercih edilirler (Aydemir, 2011). Bu noktada, Aydemir'in de söylediği gibi (2011), "bir birey doğuştan itibaren üyesi olduğu ağların içinde kalmaya veya yeni ağlar yoluyla çeperini genişletmeye ihtiyaç duyar mı ya da bu bir toplumsal zorunluluk mudur" (s.23) gibi sorular anlam kazanmaktadır.

Burada bireyler ülke sınırlarının, dinlerin ve kültürel farklılıkların üzerinde evrensel bir olgu olduğu kabul edilen gönüllü çalışmaları içerisinde olmaya ihtiyaç duyar mı ve bu tarz çalışmaların içinde olmak bir zorunluluk mudur soruları da isteğe bağlı bir şekilde girilen gönüllülük olgusunu anlamak için sorulabilir. Gönüllülük olgusunun ve gönüllü çalışmalarının hem toplumsal refahı sağlayarak ülkelerin sosyo-ekonomik gelişimine katkı sağladığı hem de bireyler arası dayanışmayı ve ilişkileri güçlendirdiği, sosyal dışlanmanın olduğu yerlerde sosyal içer(il)meye katkıda bulunduğu bilindik bir gerçektir. Bu katkıları nedeniyle gönüllülüğün ve gönüllülük çalışmalarının toplumsal gelişim açısından önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Hem Dünyada hem de Türkiye'de son yıllarda gönüllülük çalışmalarının arttığı, özellikle ulus üstü oluşumlar sayesinde (Avrupa Birliği, Dünya Bankası, vb.) gönüllülüğün ortak değerlerin paylaşılması ve ortak bir kültür ve/veya vatandaşlık yaratılması için çok önemli araçlardan birisi olarak da değerlendirildiği görülmektedir. Birçok kültür ve toplumda dini ve ahlaki bir anlayış doğrultusunda dayanışma, yardımseverlik, hayırseverlik gibi alanlarda gelişen çeşitli örgütlenmelere, toplumsal veya bireysel hareketlere rastlanmaktadır. "Sivil toplumun tanımlamaları içinde yer alan, bireyler arasında gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin varlığı sivil toplum ile gönüllülük arasındaki bağı ortaya koymaktadır" (Şengöz, 2016, s.1).

Gönüllülük elbette sivil toplum ile yakından alakalıdır ve gönüllülük literatürü ile sivil toplum literatürü sıklıkla kesişmektedir. *Amerika'da Demokrasi* isimli çalışmasında sivil toplumun önemine değinen Tocqueville (1994), Amerika'da insanların inandıkları bir fikir, bir amaca ulaşmak için destek aradıklarında bunun için biraraya geldiklerini ve böylelikle bireylerin güçlendiğini, fikirlerin dinlenebilir, hedeflerin daha kolay ulaşılabilir olduğunu bu noktada da gönüllülük esasının önemli olduğunun altını çizmektedir. Ancak literatürde bahsedildiği gibi, bu iki olgu birbiriyle zorunlu bir özdeşlik ilişkisi içinde değildir. Gönüllülük günümüzde çoğunlukla Sivil Toplum Kuruluşları (STK) bünyesinde ele alınsa da, bireyler, şirketler, uluslararası siyasi örgütler ve hatta ulus-devlet kurumları tarafından da sahiplenilen bir olgu olması nedeniyle bu kavramı sivil toplum literatüründen ayrı yeni bir söylem alanı olarak görmek gerekir (Çakı, 2014).

Gönüllülük farklı disiplinler tarafından ele alınan, tartışma konusu edilen bir olgudur. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi ulus üstü kurumların da bu olguya yönelik söz söylemesi/söyleyecek sözünün olması, gönüllülük olgusunun anlamını genişleterek hem teoride hem de pratikte yeni işlevler yüklenmesine neden olmaktadır. Gönüllülüğün bir diğer özelliği ise uygulama alanlarının çeşitliliği ve devingenliğidir. Yani gönüllülük sadece kavramsal düzeyde tartışmalar yürütülen bir alan değil aynı zamanda her gün daha da gelişen ve çeşitlenen bir pratik yanı olan bir alandır. Bu pratik yanının kavramsal yanından daha öncelikli, göz önünde ve belirleyici olduğunu söylemek mümkündür (Özçağdaş, 2013).

Diğer yandan internetin, yeni medya araçlarının ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve çeşitlenerek kullanıcılarına yeni alternatif mecralar sunması, toplumsal yaşamın birçok alanına sirayet ederek yeni üretim, iletişim, yönetim hatta yeni bir yaşam anlayışının doğmasına neden olmuştur. Gönüllülük de bu değişimden payını almış; birey, topluluk ya da toplumlar, örgütlenme, dayanışma, eylemde bulunma gibi süreçlerde kendilerinin de sonucunu kestiremeyecekleri bir akışa sürüklenmişlerdir. Böylelikle gönüllülük eyleminin ve olgusunun içeriği ve biçimi değişmiş; kitle iletişim araçlarının sayesinde gönüllülük eylemi sınırlar içerisine hapsedilmeyen yani sınırları aşan, kendine yeni uygulama alanları açarak pratik yanı dönüşen bir eylem haline gelmiştir. Özçağdaş'a (2013) göre gönüllülüğün geçirdiği bu değişim gönüllülüğün çokça birlikte anıldığı sivil toplum ve kar amacı gütmeyen kuruluşlardan ayrı bir alan olarak özgürleştiğini göstermektedir.

Diğer yandan toplumsal anlamda yaşanan dönüşüm yani güçlü bağlar ile çevrelenen, benzerlik ve dayanışma ile sürdürülen topluluk hayatı yerini esnek bağlara, farklılıklara, bireyselleşme ve bencilliğe bırakmıştır. Toplumsal düzenin devamını sağlayan dayanışmacı

ve biz duygusunu vurgulayan değerler yerini ben merkezli, hazzı ve bireyselliği vurgulayan değerlere bırakmıştır. Bu tespitler sosyal bilimlerde uzunca bir süre eleştirel yaklaşımın radikal örnekleri olarak kabul edilmiştir. "Bireyselleşme krizinin aşılması topluluk, sivil toplum, dayanışma vb. gibi kavramlar öncülüğünde aşılmaya çalışılmaktadır" (Aydemir, 2011, s.2).

Neoliberal devlet politikaları çerçevesinde devletin alanına giren birçok hizmetin özel sektöre devredilmesi (eğitim, sağlık, vb.) nedeniyle hizmetlere erişimin kısıtlanması, sivil toplumu ve sivil toplumun en önemli araçlarından birisi olan gönüllülük alanının da gelişmesine neden olmuştur. Hem devlet tarafından yerine getirilmesi gereken birçok görevin sivil toplum tarafından üstlenilmesi hem de yoğun bir biçimde yaşanan bireyselleşme olgusunun yarattığı olumsuzlukları bertaraf etme, bu bağlamda dezavantajlı kılınmış kesimlere (kadın, engelli, mülteci, çocuk, yaşlı, vd.) hizmet götürme ve bu kesimlerin varolan hizmetlere erişimini ve haklarının farkına varmasını sağlama gibi çözümler üretme çabasında gönüllü çalışmalar büyük bir yer kaplamaktadır. Bu noktada bireyselleşmenin olduğu bir dönemde toplumsal yapı içerisindeki bireyler neden gönüllülük yaparlar sorusu cevaplanması gereken bir soru olarak karşımıza çıkar. Bu soruya işlevselcilik yaklaşımı, rasyonel tercih kuramları ile bu kuram içerisindeki alışveriş ve sosyal sermaye kuramının verebileceği birçok yanıt vardır.

Her bilim alanı kendi kavramsal ve kuramsal çerçevesinden yola çıkarak olanı anlamaya ve/veya açıklamaya çalışır. Hem sivil toplum alanında hem de sosyoloji, işletme, ekonomi, psikoloji gibi çeşitli disiplinler tarafından yapılan çalışmalar daha çok gönüllülerin sosyo-demografik özellikleri, motivasyonları, tutumları ve değerleri üzerinde (Thoits ve Hewitt, 2001), gönüllü davranışın nedenleri, gönüllülüğün sonuç ve kazanımları, gönüllü yönetimi, gönüllülük olgusunun Dünyada ve Türkiye'de gelişememesinin nedenleri, vb. konular üzerinde durmuştur/durmaktadır. Özellikle sosyoloji alanında gönüllülük olgusunun sosyolojik yaklaşım ve teoriler çerçevesinde nasıl açıklanabileceğine, teorilerin sınırlılıkları ve olanakları üzerine literatürde yeteri derecede çalışma olmadığı görülmektedir. Sosyolojik perspektiften gönüllülük -hem bireyi doğrudan ilgilendiren, onun belli saikler çerçevesinde yaptığı bir toplumsal eylemdir hem de bireyin sosyal ilişkilerinde toplumsal düzeyde yarattığı dönüşüm nedeniyle- bir toplumsal olgudur. Bu açıdan da bu toplumsal olgunun sosyolojik çerçevede ele alınması önem arz etmektedir. Bu çalışma da hem bireysel bir eylem hem de toplumsal bir olgu olarak değerlendirilen gönüllülüğün sosyal teorideki yerine değinmektedir.

Toplumsal işlev olarak "kişinin eşitsizlik karşısında adalet ve hakkaniyet duygularını hayata geçirme ve bir topluluğun refahı için müşterek bir çıkara dayanan sosyal uyumu tesis etme arzusunu da ifade eder" (UNV, 2011) şeklinde belirtilen gönüllüğünün bu tanımından toplumsal ayrışmayı azaltıp sosyal içermeye olumlu katkıda bulunduğu böylelikle de olumlu bir işleve sahip olduğu anlaşılabilmektedir. Bu bakımdan olumlu bir işleve sahip olduğu kabul edilen gönüllülük olgusunun sosyoloji tarafından nasıl ele alındığı, hangi kuram ve yaklaşımlarla açıklanabileceği gönüllülük ile ilgili yapılacak sosyolojik çalışmalar için yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada işlevselcilik yaklaşımı, rasyonel tercih kuramları ve sosyal sermaye teorisi kullanılarak gönüllülük olgusunun daha net anlaşılabileceği ve sosyolojik çalışmalarda kullanılabileceği hedeflenmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada;

- Gönüllülük bireysel bir eylem olarak nasıl anlaşılabilir?
- Gönüllülük olgusu sosyolojik teorilerle nasıl anlamlandırılabilir/açıklanabilir?
- Seçilen teorilerden hangisi gönüllülük olgusunu anlamaya/açıklamaya en fazla yaklaşır?

Sorularına cevap aranmıştır. Sadece yetersiz gönüllülük yönetimi, gönüllü çalışmanın sorunları, yetersiz gönüllü sayısı gibi sorunlar üzerinden değil de bir toplumsal eylem olarak gönüllüğün neden, nasıl yapıldığını anlamak bu bahsedilen sorunların giderilmesi için bir ipucu da sağlayabilir. Gönüllülük konusunun önemi sadece yapılan çalışmaların nicelik olarak artmasıyla değil, bu konuya yönelik anlama denemelerinin de yapılması ile de daha bariz görülebilecektir.

Bu çerçevede gönüllülük nedir ve kimler gönüllüdür sorularına kısaca cevap verildikten sonra sırasıyla işlevselcilik, rasyonel tercih kuramları, alışveriş ve sosyal sermaye kuramlarından bahsedilerek her bir kuramın gönüllülük olgusunu nasıl ele alabileceğine, hangi odaklar üzerinden gönüllülük olgusunu açıklayabileceğine yönelik bir okuma üzerinden anlama denemesine girişilmektedir.

“Gönüllülük” nedir?

Fransızca “voluntaire” kelimesinden türediği ifade edilen gönüllülük, askerlik hizmeti için kendini sunmak anlamında kullanılmaktadır. Latincede ise kişinin özgür iradesi anlamında kullanılan “Latin voluntarius” sıfatına dayanmaktadır. Bu sözcük “askeri olmayan” anlamında da kullanılarak kayıtlara geçmiştir (Güngör, 2014). Latince “voluntarius” “voluntarium” kelimesinden türetilen İngilizce de “voluntary” ve “volunteer” terimleri ile ifade edilen gönüllülük genel olarak “kişinin özgür iradesiyle bireysel ve/veya toplumsal organizasyona katılımını” imlemektedir. Gönüllü kelimesi Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından ise “bir işi yapmayı hiçbir yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenen”, “çok istekli”, “seven kimse veya sevgili” şeklinde tanımlanmaktadır.

Gönüllülük kavramı farklı kişi ve kurumlar tarafından da farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Gönüllülük, “parasal kazanç beklentisi olmadan diğer insanların refahını iyileştirmeye yönelik bir faaliyet türü (Johnson, 2007)”, “bio-sosyolojik (yemek, uyumak vs.) olarak ve ekonomik olarak gerekli olmayan (geçimini sağlamak için çalışmak vs.), sosyo-politik olarak zorlanmayan (birisinin vergilerini ödemesi, dışarıya çıkmadan önce giyinmek vs.) ancak daha ziyade manevi faydalar beklenilen faaliyetler (TURING, 2016)” olarak ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler Gönüllülerine (The United Nations Volunteers) göre gönüllülük, insanların içinde yaşadıkları topluma iştirak etme ve diğerleri için önemli olduklarını hissetme ihtiyaçlarıyla ilgili bir durumdur ve insan ilişkilerinin temel bir dışavurumudur (UNV, 2011). “Gönüllü hizmet için harcanan zaman ücretli iş olarak düşünülüp hesaplandığında birçok ülkede çok büyük rakamsal değerlere ulaşılmaktadır. İşte bu nedenle gönüllülüğü ‘görünmeyen güç’ olarak adlandırmak” (Nelson, 2005, s. 4’den akt., Çakı, 2014) mümkündür.

Gönüllülük özgür irade ile toplumun genelinin iyiliği için yapılan ve maddi menfaatin asıl harekete geçirici faktör olmadığı bir faaliyettir. En önemlisi, gönüllülük vatandaş olmanın bir ifadesi ve içinde bulunduğumuz insani ilişkilerin ayrılmaz bir parçasıdır: dayanışma,

bağlılık ve katılım gibi fikirlerden esinlenen gönüllülük hem toplumların hem de bireylerin refahına katkı sağlar (UNV, 2013).

Daha önce de belirtildiği gibi literatürde gönüllülüğe ilişkin tanımlamalar daha çok sivil toplum alanıyla ilişkilendirilerek verilmektedir; "Bireylerin toplumsal sorumluluk anlayışıyla, çıkar gözetmeksizin bilgi, zaman, beceri, deneyim ve kaynaklarını -kendi özgür iradeleriyle- bir sivil toplum kuruluşunun amacı doğrultusunda kullanmaları" (Yaman, 2003), "bireyin maddi karşılık beklemeden ya da başka bir çıkar beklentisi olmadan insanların genel anlamda yaşam kalitesini arttırmak, kamu yararı amacına ulaşmak için doğru olduğuna ve yapması gerektiğine olan inançla bir toplumsal girişime, bir sivil toplum kuruluşu ya da gönüllü katılıma olanak sağlayan hukuki, kurumsal yapılar bünyesinde etkinliklere destek olması" biçiminde açıklanmaktadır (Palabıyık, 2011). Gönüllülüğün tanımını etkileyen bir diğer unsur ise faaliyet alanlarıdır. Dolayısıyla kavramın tanımı uygulama alanlarının çeşitliliğine göre de şekillenmektedir. Daha önceleri ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamak eylemleriyle özdeşleştirilen gönüllülük, günümüzde bu ihtiyaçların oluşmasının temel nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik birtakım savunucu ve katılımcı eylemlerin gerçekleştirildiği alanları da kapsayan çok yönlü bir süreci ifade etmek için kullanılmaktadır. Bağcı (2013) bu sürecin; yoksulluk ve eşitsizliği azaltmaya yönelik ekonomik ve sosyal politikaları savunulduğunu, insanlar ve kültürler arasında karşılıklı anlayış ve diyaloğa dayalı sosyal dayanışmanın güçlendirildiğini ifade etmekte ve insanlar arasındaki önyargıların ortadan kaldırılmasına katkıda bulunulan bir süreç olduğuna dikkat çekmektedir.

Kimler Gönüllüdür?

Gönüllüğün sınırlarını belirlemeye çalışan tartışmaların ilk adımı, kimin gönüllü olup olmadığını belirleyecek olan ögeler üzerine uzlaşmakta yatıyordu. Birinin gönüllü sayılabilmesi için ilk adım, herhangi bir sivil toplum örgütü ile kurduğu ilişki olarak belirlenmektedir. Bu ilişkinin sürekliliği ve uzunluğu gönüllülüğün "derinliği" açısından belirleyici olsa da, asıl hararetli tartışma, gönüllünün para alıp almaması konusunda sürmektedir. Dünyada da süregiden tartışmalardan etkilenerek bir grup, ücretli çalışanların gönüllü olamayacağı konusunda net bir duruş alırken başka bir grup, az ya da düzensiz ücretlendirmeyle, ilgi duydukları bir konuda ya da alanda faaliyet gösteren bir sivil toplum örgütünde çalışanların da gönüllü sayılması konusunda ısrarcı olmuşlardır. 2013 yılında üzerinde uzlaşılmış olan ve gönüllünün emeği, deneyimi ya da zamanı karşılığında ücret almaması durumu, 2000'lerin başında hala arafta kalan bir konu olarak değerlendirilmiştir (Yurttagüler, 2013).

Birleşmiş Milletler Gönüllülerine göre gönüllü, herhangi bir zorlama olmadan hür iradesiyle zaman ve yeteneğini (emeğini) problem çözme ve yarar üretmek noktasında sarf eden kişi olarak tanımlanmaktadır (UNV, 2015). Birleşmiş Milletler ve Avrupa Gençlik Forumu kimlerin gönüllü kategorisinde değerlendirilebileceğine yönelik bazı ölçütler belirlemiştir. Bunlar kişinin kendi özgür iradesinin olması, finansal kazanç sağlamak amaçlanmaması yani maddi kazanca dayanmayan bir motivasyonun olması ve yapılan çalışmalar/etkinliklerin hem başkaları hem de gönüllü kişiler için faydalı olmasıdır (TURING, 2016).

Gönüllülük olgusunun ve gönüllülerin genellikle üçüncü sektör olarak da adlandırılan sivili toplum alanıyla ilişkilendirilerek tanımlanması da sivil toplum aracılığıyla gerçekleştirilen etkinliklerin gönüllülük kapsamına alınabileceğini, hiçbir örgütlenme içerisinde olmayıp tamamen bireysel olarak gerçekleştirilen etkinlikleri gönüllülük içerisine almadığını göstermektedir. Yani özgür iradeyle ve üçüncü kişilerin yararı amaçlanarak gerçekleştirilen faaliyetlerin bir sivil organizasyon aracılığıyla yapıldığı takdirde gönüllülük kapsamında ele alınabileceğini ifade eden bu tanımlarda, bir kurum aracılığıyla gerçekleştirilmeyen fakat bireysel sivil girişimler olarak hayat bulan faaliyetlerin dışarıda bırakıldığı görülmektedir. Değişen ve gelişen yeni kitle iletişim araçları nedeniyle gönüllüğün bir kuruma/kuruluşa bağlı olmadan yapılabildiğini, hem Türkiye'den hem de dünyadan bunun örneklerine rastlanabildiğini görmekteyiz. Bu nedenle kimler gönüllüdür sorusunun cevabı verilirken mutlaka bir kurum ve kuruluşa, örgüte bağlılık aranmamalı, gönüllülüğü başka bir kişiye, duruma yönelik yapılmış olan bireysel bir eylem olarak da görmelidir.

Gönüllülüğe Yapısal-İşlevselci Açıdan Bakmak

Davis'e göre sosyoloji, 1) bir kurumun veya davranış şeklinin, toplumda oynadığı rolü veya işlevini ve diğer toplumsal özelliklerle olan ilişkisini açıklamak ve 2) bunu, esas olarak "toplumsal" açıdan açıklamak demektir (Wallace ve Wolf, 2012, s. 41-42). Bu öze sahip olan işlevselcilik basitçe toplumsal ve kültürel olguların toplumsal sistem içerisinde yerine getirdiği işlevlerin çözümlenmesi olarak tanımlanabileceği gibi işlevselciliğin "bütün olan toplumun parçalardan oluştuğunu, hiçbir parçanın bu bütünden ayrı bir şekilde anlaşılamayacağını, parçalar arasında ilişki olduğunu, bir parçada meydana gelen değişimin diğer parçayı da değişime zorlayarak bütünün denge ve uyum düzeyinde kalmasına katkı sağladığını" da içeren geniş bir tanımı da yapılabilir. Bu çerçevede işlevselciler üç öğe üzerinde dururlar. Bunlar;

- Sistemin parçalarının birbirleriyle ilişkili ve birbirlerine bağlı olması,
- Toplumsal sistemde "normal" ve/veya "denge" halinde bir durumun mevcut olması,
- Sistemin bütün kısımlarının normal hale dönmek için yeniden düzenlenmesi. (Wallace ve Wolf, 2012, s.43).

Toplumsal sistemin ayakta kalabilmesi için, karşılanması gereken işlevsek zorunluluklar veya "gereksinmeler" ile bu gereksinmeleri karşılama durumunda olan yapılar vardır. Bu çerçevede gönüllülük toplumsal olgusunu işlevselci kuram açısından açıklamaya çalıştığımızda iki temel soruyla karşılaşmamız olasıdır;

- Gönüllülük eyleminin toplumsal bütüne olan katkısı nedir?
- Gönüllülüğün işlevleri nelerdir?

Gönüllülüğün sosyal bütünleşmeye katkıda bulunarak toplumsal yapının sürekliliği bağlamındaki işlevleri;

- Farklı diller, kültürler, dinler ve yaşam biçimlerinden gelen insanların gönüllülük vasıtasıyla dayanışma içinde olmayı, paylaşımı, farklılıklara tahammülü öğrenmeleri,

- Sosyal içermeyi sağlaması ve bu yönleriyle de gönüllülüğün sosyal gelişmeye olumlu katkıda bulunarak anlaşmazlıkların giderilip barışın yaratılmasında da önemli bir rol oynaması (Bağcı, 2013),

- Gönüllülüğün dayanışma ve toplumsal ahenk gibi değerleri güçlendiren yurttaş katılımına katkı sağlaması ve hem bireyler hem de toplumlar için güven ve dayanışmayı güçlendirmesi ve katılım için fırsatlar yaratması şeklinde olabilir.

Gönüllülük, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra, birçok sosyal ve siyasi hareketin belkemiğini oluşturmakta olup, kamu sektöründe büyük bir güç olmanın yanında, özel sektörde de gittikçe önem kazanmaktadır. Ayrıca, Kymlicka ve Norman'a göre gönüllülük demokrasinin bir yönetim biçimi olarak ne denli işler olduğu, yurttaşların katılımlarının ne denli etkin olduğu ile de doğrudan ilişkili ve bu çerçevede de işlevseldir. Yurttaşların katılımı, demokrasi kültürünün yaygınlaşması ve güçlenmesi için de önemli bir gerekliliktir (Kymlicka ve Norman, 2000'den akt., Yurttagüler, 2013,).

Tüm bu sıralananlar gönüllülüğün bütüne olan olumlu işlevleri ile ilgidir. Ancak işlevselciliğe içerden bir eleştiri olarak Merton (Poloma, 1993), parçanın pozitif işlevleri olabileceği gibi negatif işlevlerinin de olabileceğini hatta bazı parçaların artık nötr yani herhangi bir işlevi yerine getirmediğini söylemektedir. Sivil toplum kuruluşlarının 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında tüm dünyada etkinleşmeleri ile birlikte, gönüllülük, kurum olarak, derinlemesine tartışılmaya başlanmıştır. STK'lar bir yandan yurttaşların sivil katılımı için gerekli kurumlar olarak lanse edilirken argümanın öteki yüzünde ise daha keskin eleştiriler getirilerek, STK'ları sosyal refah devletinin çözülümünde (ve yoksulluğun nedenleri açısından) baş sorumlu ilan edilmiştir. STK'lar üzerine dönen keskin tartışmalardan, gönüllülük de – bir kurum olarak – nasibini almıştır. 1990'lara gelindiğinde, gerek maddi yardım (bağış) gerekse insan gücü bağlamında gönüllülük, STK'ları oluşturan, hatta var eden, itici güç olarak gözükmekte ve hem benzer övgüleri toplamakta, hem de benzer eleştirilere maruz kalmaktadır (Yurttagüler, 2013).

Bu çerçevede gönüllük olgusu ele alınırken toplumsal bütüne olan katkısı ve olumlu işlevlerinin yanı sıra Merton'un belirttiği gibi kimin için işlevsel kimin için işlevsel değil sorularının cevaplarının da verilmesi gerekmektedir. Bir grup pozitif işlevli olarak kabul edilen bir parça başka bir grup için negatif işlevli ya da işlevsiz olabilir.

Diğer yandan gönüllülük olgusunu ele alırken başka önemli bir soru da "neden bazı insanlar gönüllü eylemlerde bulunur? sorusudur. Bu çerçevede gönüllülük olgusunun hem bireysel düzeyde bu eylemde bulunan kişiye hem de toplumsal olarak nasıl bir işlevi vardır sorularına sosyolojik açıdan işlevselcilik kuramı kullanılarak cevap verilebilir. Yapılan çalışmalar (UNV, 2011) gönüllü eylemlerin daha çok yoksulluğu azaltmak, refah düzeyini yükseltmek, toplumsal barışa katkıda bulunmak, çocuk işçiliğini azaltmak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmak, sağlık ve eğitim hizmetlerinin gelişimine katkıda bulunmak, hizmetlerin erişilebilir olmasına katkı sağlamak, genel olarak dezavantajlı kılınmış kesime hizmet götürülmesini sağlamak, çevre sorunlarını önlemek ve/veya ortadan kaldırmak gibi amaçlar çerçevesinde bireysel ve/veya örgütlenme biçiminde gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Yine literatür gönüllülük çalışmaları içerisinde yer alan kişilerin de yaptıkları bu çalışmalardan olumlu derecede etkilenebildiğini göstermektedir. Olumlu bir biçimde etkilenme durumu Birleşmiş Milletler tarafından da gönüllü çalışmaları belirlemek için bir kriter olarak da kullanılmaktadır. Gönüllülerin motivasyonlarına ve/veya bu etkinlik içerisinde bulunma nedenlerine bakıldığında daha çok başkalarına yardım etmek, kendi ülkesini ve kültürünü tanıtmak, yeni insanlarla tanışmak, farklı ve heyecan verici bir şey yapmak (iş ve eğitim gibi rutin yaşam aktivitelerinden uzaklaşmak), kendine meydan okumak ve limitlerini test etmek, yaşamın sonraki adımlarına karar vermek, yetenek ve becerileri geliştirmek, meslek seçimine karar vermek, ebeveynlerden uzaklaşmak gibi kişisel nedenler gibi bir sürü nedenin sıralanabildiği görülmektedir (Institute for Volunteering Research, 2004, Wilson, 2000; Wilson ve Musick, 2000; Ziersch ve Baum, 2004; Miller, Simpson, Lieben, Simpson ve Associates, 2011).

Bu alanda hayati öneme sahip olan sosyal katılım (Kenyatta ve Zani, 2014), sivil katılım sosyal bağlılık (social connectedness), toplumsal katılıma bağlılık (commitment to community involvement) gibi kavramlarla ilişkilendirilen (Kay & Bradbury, 2009; Gil-Lacruz, Marcuello-Servos & Saz-Gil, 2016) gönüllülük, gençlerin kendi toplumlarıyla kurduğu ilişkiyi güçlendiren bir niteliğe de sahiptir. Yapısal işlevselci yaklaşım gönüllülüğü toplumsal sistemin ve yapısal düzenin devamlılığı için gerekli olarak değerlendirebilecekken gönüllüğün toplumsal işlevlerini çeşitli sosyal faktörlerle ilişkilendirerek de araştırabilir. Örneğin sosyo-demografik özellikler ile gönüllülük arasındaki ilişkiye bakıldığında -her ne kadar bazı çalışmalarda gönüllü olma olasılığı en yüksek olan kesimi orta yaşlı, orta sınıf ve çocuksuz kadınların oluşturduğu bilgisi olsa da (Thoits ve Hewitt, 2001, s. 116)- gönüllülük olgusunun daha çok genç, daha iyi eğitimli, sosyal onay ihtiyacı yüksek ve yüksek sosyoekonomik statüdekiler arasında görüldüğü belirtilmektedir (Corrigan, 2001; Kay & Bradbury, 2009).

Gönüllülüğün *gençlik politikalarının temel taşlarından biri* hâline geldiği de ifade edilmektedir (Çakı, 2011). Bu bağlamda yine yapılan çalışmalar gönüllük eyleminin gençlik çalışmaları ve gençler için pozitif işlevi yerine getirebildiğini göstermektedir. Şöyle ki gençler gönüllülük meselesinin en önemli paydaşlarından biri olarak "kalkınma açısından önemli bir potansiyeli temsil eden" bireyler şeklinde nitelendirilmişlerdir. Bununla birlikte gönüllülük, gençlerin becerilerinin artırılması, istihdam edilmelerinin kolaylaştırılması ve suça karışma oranlarının düşürülmesiyle de ilişkilendirilmiştir. Zamanlarını "başkalarına yardım etmeye, onlar için önemli değişimler yaratmaya, yeni deneyimler kazanmaya, yeni insanlarla tanışmaya ve eğlenmeye" harcayan gençlerin kazanımlarının altı çizilmiş; bunun hem genç bireylere hem de topluma ciddi yararları olduğundan bahsedilmiştir. Bu yararlar sorumlu yetişkinliğe geçişten "aktif bir yurttaş" olarak toplumsal katılımın gerçekleştirilmesine, tecrübelerin başkalarına aktarılmasının kolaylaşmasına kadar genişletilebilir (UNV, 2011). Gönüllülüğün özellikle gençler için "çift yönlü bir yol" olduğundan bahsedilmiştir; gönüllülük "gençlerin kişisel gelişimine katkıda bulunurken aynı zamanda yaşadıkları toplum üzerinde değişim ve olumlu bir etki yaratır. Toplum içi işbirliği, farklı kültürler arasında daha iyi bir kültürel anlayış, sosyal sermaye ve kaynakların daha verimli kullanımı, insanlar arasında vatandaşlık bilincinin yerleştirilmesi gönüllülük sayesinde hız kazanan ve gelişmeye devam eden süreçlerdir" (UNV, 2013). Toplumsal ayrışmanın azalması, sosyal içermenin sağlanması ve bu çerçevede de refahın yaygınlaşması için gönüllülük özellikle

gençlerin elinde sürdürülebilir bir form kazanabilecektir. Bu da sistemin düzen ve dengede olabilmesi açısından önemlidir.

Bütün bu anlatılanlar çerçevesinde, işlevselciliğin gönüllüğe bakış açısının "toplumsal sistemler, varlıklarını sürdürebilmek için bazı işleri yapmak eğilimindedir ve dolayısıyla sosyolojik çözümleme, bu işleri yapacak veya bu 'gereksinmelere' cevap verecek toplumsal yapıları aramak durumundadır" (Wallace ve Wolf, 2012, s.42) anlayışı ve Merton'un işlevselciliğe yapmış olduğu eleştiriler çerçevesinden bakabileceğini/bakılması gerektiği sonucu çıkarılabilir. Diğer yandan işlevselcilik Durkheim'den alınan bir ilke olarak içine doğduğumuz toplumsal normları sosyalizasyon süreci ile öğrendiğimizi, bu normları içselleştirerek belirli şekillerde hareket ettiğimizi, diğerleri ile işbirliği yaptığımızı ve beklentiler çerçevesinde toplumsal rolleri yerine getirdiğimizi de açıklar. Bu noktada işlevselci kurama göre gönüllülük eylemini, içselleştirdiğimiz ve yerine getirdiğimiz bir rol/davranış olarak değerlendirmek de mümkün olabilir.

Gönüllülüğe Rasyonel Seçim Kuramlarından Bakmak

1960'larda özellikle Parsons'un etkisiyle özellikle Amerika'daki sosyoloji yapma biçimi üzerinde büyük bir etkisi olan İşlevselcilik yaklaşımının 1970'li yıllardan itibaren etkisini kaybetmeye başladığını (Giddens, 1999) ve yapı-aktör ikiliğinde "aktör"ü önceleyen eğilimlerin güçlendiğini görmekteyiz. İşte bu eğilimlerden birisi Sosyoloji literatüründe "akılsal seçim teorisi" ile "rasyonel tercih teorisi" gibi isimlerle anılan rasyonel seçim kuramlarıdır. Bu kuram genel olarak insanların akılsal olduklarını ve hareketlerini, amaçlarına erişmekte etkili gördükleri araçlara dayandırdıklarını kabul eder (Wallace ve Wolf, 2012).

Hedström ve Swedberg'e göre rasyonel seçim kuramı "metodolojik bireyciliğe dayanma", "teorik eğilimlerdeki analitik yatkınlık" ve "eylemin niyetini açıklamaya odaklanma" şeklinde özelliklere sahiptir. Goldthorpe ise, "eylemi" sosyolojik düşüncenin merkezine yerleştirmesi ve makro-mikro ilişkilerin reformist bir tarzda yeniden kurulmasıyla rasyonel tercih teorisinin ilkelerinin belirginleştirdiği kanısındadır. Bu açıdan teorinin en önemli özelliği, daha holistik ve determinist açılımları önemseme geleneğine karşı bireyci bir metodolojiyi, sosyoloji içinde savunmanın çağdaş bir biçimi olmasıdır. (Baştürk, 2012, s.82-83).

Bireyciliğin nasıl bir açıklama çerçevesi meydana getirdiği konusunda farklı yorumların olması ve bu bakımdan rasyonel tercih teorisinin bireyciliği ve rasyonel eylemi anlamlandırma konusunda homojen bir karakterinin olmaması (Baştürk, 2012) gönüllülük eylemini anlamlandırma noktasında rasyonel seçim kuramının tek bir açıklamasının olmayacağını göstermektedir. Ancak bu makalenin genel ilkeleri çerçevesinde gönüllülüğün nasıl anlamlandırılabileceğine yönelik bir deneme yapılmaktadır.

Baştürk (2012) akılsal/rasyonel seçim kuramlarının eylemdeki rasyonel öğelerin açıklanması ve bireysel eylemin yönlendirici rollerini vurgulayarak "güçlü gelenek (strong tradition)" ile "zayıf gelenek (weak tradition)" ayrımının dikkate alınması gerektiğinin altını çizer. Güçlü gelenek grubundaki rasyonel tercih teorisinde yönlendirici ilke doğal olarak rasyonel saiklerdir. Bireylerin eylemleri aslında bir motivasyon unsuru dolayısıyla

harekete geçmeyi içerir. Farklı motivasyon kaynakları mümkün olabilmekle birlikte, asli unsur sürekli olarak *fayda* gözetmek ve *beklentilerin karşılanması* olmaktadır. Aktörler faydanın gözetilmesi sırasında faydanın sonuçlarına ve izlenebilecek yollara ilişkin belli kısıtları dikkate almak durumundadır. Hem faydanın farklı anlamları, hem de faydaya daha az kısıtlı bir biçimde sağlayabilmek amacıyla, eylem kararının belirli bir *çıkar* hesabıyla ilişkili olduğuna inanılır. Güçlü gelenekte bireycilik, sosyal fenomenin tanımlanmasında toplumsal unsurları tamamıyla göz ardı eder ve buna göre toplumsal eylem aktörlerin muhtelif kararlarının anlamlı biçimde bir araya gelmesinin bir ürünüdür (Baştürk, 2012).

Rasyonel seçim kuramının güçlü geleneğinden gönüllülüğe bakıldığında, hem bireyci metodolojiyi benimsemesi hem de bireysel çıkar ve fayda gibi kavramları kullanması nedeniyle bu geleneğin, başkasını gözeterek başkasına yönelik yapılmış gönüllülük eyleminin bu eylemi gerçekleştirenlerin bireysel çıkarına ve faydasına hizmet ettiğini söyleyebilecektir. Eylem merkezli güçlü gelenek gönüllülük eyleminin arkasındaki niyeti açıklamaya yönelecektir. Bu da eylemin, eylemde bulunana sağlayacağı fayda ve eylemcinin çıkarı ile ilgili bir durumdur. Gönüllüler farklı motivasyonlar nedeniyle eyleme geçebilmekte ancak asli unsur faydasını gözetmek ve beklentilerinin karşılanması olmaktadır. Bu yüzden bireyler neden gönüllülük eylemini gerçekleştirir? Gönüllülük neden yapılır, sorusu rasyonel seçim kuramının güçlü geleneği açısından cevaplanması gereken bir sorudur.

Güçlü geleneğin eylemi niyetsel, bireysel ve davranışsal öğeler ile açıklaması, toplumsal unsurları göz ardı etmesi sosyoloji içerisinde oldukça eleştirilir. Zayıf gelenek aktörün karar verme süreçleri kadar bu sürecin koşullarını belirleyen makro belirleyicilerin varlığının da kabul edilmesi gerektiğinin üzerinde durur. Yani temelde aktör çıkar ilkesine uygun eylemlerde bulunur ancak bu eylemlerdeki tercihleri yönlendiren belirleyici kolektif süreçlerin de etkili olduğunun unutulmaması gerekir (Baştürk, 2012). Wilson'a (2000) göre de birey düzeyinde, gönüllülükle ilgili iki bakış açısı hakimdir. İlk bakış açısı gönüllülüğün ardındaki nedenlerin araştırılmasıyla ilgilenirken; ikinci yaklaşım aktörlerin rasyonel olduğunu ve gönüllülük kararının, büyük ölçüde değişen bireysel ve sosyal kaynaklar bağlamında alındığını varsaymaktadır. İşte akılsal seçim kuramını gönüllük olgusunu anlamaya çalışırken kullandığımızda bu kuramın güçlü ve zayıf gelenek şeklinde yapılan tasniflemenin her ikisini de kullanabileceğini ancak zayıf geleneğin ağır bastığını söylemek gerekmektedir. Yani rasyonel seçim teorisinin güçlü geleneği gönüllülük eylemini sadece birey yönünden ele alır.

Hedström & Swedberg aktörün eylemini rasyonellik ilkesinin yönlendirdiğini ancak çıkar/fayda üzerinden tanımlanan bu ilkenin işlevselleşmesinin ancak aktörün inançları ve fırsatlar yoluyla olacağını; bu inanç ve fırsatların yapısal ve toplumsal koşullar ile ilgili olduğunu söylerler. İnançlar bireyin yapabilirliğine ilişkin kişisel yargıları ve eylemin değerine ilişkin bireysel ön kabulleri ifade ederken koşullar ise eylemin genel çerçevesini belirleyen ve eylemin mümkün olmasını sağlayabilecek bireysel olmayan ilişki ve düzenlerdir (Baştürk, 2012). Bunu gönüllülük eylemine uyarladığımızda şöyle bir tablo çıkar karşımıza. Makro toplumsal düzen, gönüllülük eylem alanını ortaya çıkarır. Birey gönüllülük eyleminde bulunurken kendisine en fazla sağlayacak faydaları göz önünde bulunduracaktır. Nasıl mı? Gönüllü kişisel gelişimine katkı sağlamak, bir alanda niteliklerini arttırmak (örn.

Avrupa Gönüllülük Hizmeti programı aracılığıyla hem yabancı dilini hem de networkunu geliştirmek, vb.), kendine meydan okumak ve limitlerini test etmek, vb. kişisel tatmin sağlamak, vb. saiklerle eylemde bulunur. Bireysel olarak bu tür saikler çerçevesinde yapılmış bir gönüllülük eyleminin sonuçları gönüllülük alanındaki toplumsal işleyişe etki edebilir/eder. Bu nedenle hem gönüllülük eyleminin hem bireysel çıkara hizmet ettiğini ve bu çerçevede yapılabildiğini, hem gönüllülük eyleminin yapılabilirliğini sağlayan bireysel olmayan ilişki ve düzenleri işaret ettiğini hem de bireysel olmayan ilişki ve düzenlerin çerçevelediği gönüllülük eyleminin toplumsal işleyişe de etki ettiğini ve katkı sağladığını söylemek gerekir.

Diğer yandan insanların birbirlerine karşı davranışlarını anlamanın yolu, onları kıtlık dünyasından rasyonel karar alıcılar olarak görmektir (Wallace ve Wolf, 2012). Bu bağlamda akılsal seçim kuramını kullanan bir sosyolog öncellikle gönüllülük eyleminin gönüllülük eyleminde bulunup bulunmama tercihini yapan bireylerle ilgili olduğunu ortaya koyması gerekir. Daha sonra örneğin farklı sosyo-demografik özelliklere -yaş, eğitim gibi bireysel özellikler gönüllülük açısından farklı bir öneme sahiptir- sahip bireylerden bazılarının gönüllülük yapma eyleminin nedenlerini sorgular ya da geçmişte gönüllülük davranışı azken şimdi insanların gönüllülük çalışmalarında bulunma nedenlerini ve bunun bireysel olmayan ilişki ve düzenlerle olan etkileşimini sorgulayabilir (Wilson, 2000).

Gönüllülüğe Sosyal Alış Veriş Kuramı Açısından Bakmak

Akılsal seçim kuramının günümüz sosyolojisindeki en bariz çeşitlerinden birisi alışveriş kuramıdır. Toplumsal alışveriş kuramları, ekonomik alışverişte bir temel ilkeye dayanır: *insanlar mallar ve hizmetler sağlarlar ve bunların karşılığı olarak da istedikleri malları ve hizmetleri elde etmek isterler*. Alışveriş kuramcıları, toplumsal etkileşimin ekonomik alışverişe benzerliği basit varsayımını paylaşırlar. Kurama genel olarak bakıldığında alışveriş kuramcıları, "toplumsal etkileşimi beslenme, gıda ve barınmadan, toplumsal kabul görme ya da sempatiye kadar uzanan, elle tutulur veya tutulmaz mal ve hizmetlerin alışverişi olarak kavramlaştırırlar. Fakat toplumsal alışverişin her zaman dolar ve sentler -para- ile ölçülemeyeceğini, toplumsal alışverişte hem maddi hem de maddi olmayanların değiştirildiğini kabul ederler. Örneğin bir fabrikada diğer işçilerle birlikte etkileşen bir işçi açıkça daha büyük bir yılbaşı ikramiyesi ödülünü elde etmek için arkadaşları ile işbirliğine gidebilir. Ancak aynı zamanda, arkadaşlık ve iyi niyet gibi maddi olmayan ödül, ekonomik olarak son zamanlarda bile benzer bir davranışı ortaya çıkarabilir. Bu bağlamda bir k*arşılıklılık modeli* işler; veren ve karşılık olarak almayı bekleyen insanlar birlikte var olur. İnsanlar hareket seçeneklerinin maliyet ve ödüllerini inceledikten ve en çekicisinin tercihini yaptıktan sonra hangi alışverişleri seçeceklerini belirlerler" (Poloma, 1993, s.54; Wallace ve Wolf, 2012). Bir kişinin yapabileceği eylem maliyetine göre değişir ancak bu eylemin ödüllerinde de değişiklik olacaktır. Çoğu durumda karar verilen eylemler parasal ve parasal olmayan ödüller ve maliyetlerin bir kombinasyonu olacaktır (Scott, 2000).

Kuramın temsilcileri George Homans ile Peter Blau'dur. Homans, kuramını geliştirirken, Skinner'ın deneysel psikolojisinin davranışçı okuluna başvurur (Homans,1958) ve sosyal davranış üzerinde odaklaşan ilk sistematik kuramı geliştirir. Ona göre sosyal davranış en az iki kişi arasında, elle tutulur veya tutulmaz ve az veya çok ödüllendirici veya değerli

faaliyet alışverişidir. Toplumsal davranış, maddi malların yanı sıra onay ve itibar sembolleri gibi maddi olmayan mallar da dâhil olmak üzere, bir mal alışverişidir. Diğerlerine çok şey veren kişiler onlardan daha fazlasını almaya çalışacaklardır ve diğerlerinden çok şey alan kişiler de onlara daha fazlasını vermeleri için baskı altındadırlar. Bu etki süreci, alışverişleri dengeleyecek bir biçimde işleme eğilimindedir. Alışveriş sürecine dâhil olan kişi açısından, verdiklerinin ona bir maliyeti olabilir, tıpkı aldıklarının da birer ödül olabilmeleri gibi (Homans, 1958). Yani Homans'ın alışveriş kuramı kişinin davranışının ya ödül elde etme ya da cezalandırılmalardan sakınmak amacıyla oluştuğu varsayımına dayanır. İnsanların maliyeti (örn. ceza) en aza indirgemek ve karlarını yani ödüllerini arttırmak amacıyla eyleme geçtiklerini söyler. Ona göre birey ile onun yapı arasındaki bağı sağlayan şey bireylerin işgal ettiği konum ve konumlara bağlı olarak yerine getirdikleri rol yani statü-rol ilişkisi değil onun yerine maddi olan ve maddi olmayan metaları alıp-verme sürecidir (Homans, 1958).

Homans'ın bakış açısından gönüllülük olgusu değerlendirildiğinde onun önermelerine bakma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Homans alış-veriş sürecini *başarı önermesi, uyarıcı önermesi, değer önermesi, ihtiyaç-doyum önermesi ve saldırganlık-onaylama önermesi* gibi beş önerme ile açıklanabileceğini düşünmektedir. *Başarı önermesi*, insanlar tarafından yerine getirilen tüm eylemlerde, bir kişinin belirgin bir eylemi ne kadar sık ödüllendirilirse, bu kişinin o eylemi yapma/tekrar etme olasılığı yüksektir. Günlük yaşam kişilerin ödül bulabildikleri davranışlardan oluşur. Gönüllü birey(ler) yaptıkları eylemle girdikleri alışveriş sürecinden bekledikleri ödül(ler) neyse ve eylemi ne kadar sık ödüllendirilirse, bu kişinin gönüllülük eylemini tekrar etme olasılığı yüksek olacaktır.

Uyaran önermesi, Eğer geçmişte belli bir uyaran ya da bir uyaranlar dizisi bir bireyin eyleminin ödüllendirilmesinde ortaya çıkmış ya da ödüllendirilmesine neden olmuşsa, şimdiki uyarıcı geçmiş zaman içindeki uyarıcıya ne kadar çok benziyorsa, o kişinin o eylemi veya benzeri eylemi yapma olasılığı o kadar fazladır. Gönüllü çalışmalarda yer alarak ücretsiz yabancı dil kursuna gitme fırsatı kazanan birey daha önce yaptığı eylem nedeniyle böyle bir olanak elde etmiştir. İstediği ödülü gönüllü çalışmada bulan birey gönüllü çalışmayı uyaran olarak seçip herhangi bir ücret talep etmeden eylem de bulunabilir.

Değer önermesi, eylemin sonucuna bakan önermedir. Kişi için eyleminin sonucu değerli oldukça, kişinin o eylemi gerçekleştirme olasılığı daha fazla olacaktır. Kişinin uyaranlar tarafından gösterilen ödülü isteme derecesidir. Birey kendisine daha önce ücretsiz yabancı dil kursu almasını sağlayan bir gönüllülük eyleminde bulunma ile başka bir kurumda çok cüzi bir ücret karşılığında çalışma arasında bir tercih yapması gerektiğinde hangisinin daha değerli olduğu sorusunu sorarak hangi ödül onun için daha değerliyse o eylemi gerçekleştirecektir.

Yoksunluk-doyumluluk (ihtiyaç-doyum) önermesi, bir kimse yakın geçmişte özel bir ödülü ne kadar çok sıklıkla elde ederse, onun için bu ödülün elde edilmesi çok fazla değere sahip olmayacaktır. Bu önerme daha çok bireyin belirli bir dönemde neyi değerli bulduğu ile ilgilidir. Eğer birey bu dönemde kişisel gelişimini ve niteliklerini arttırıcı bir eylemde bulunmayı bir kurumda cüzi de olsa bir para karşılığında çalışmaya göre daha değersiz buluyor olabilir.

Saldırganlık-onaylama önermesi ise kişinin eylemi, ona beklediği ödülü ya da beklemediği ödüllü getirmediğinde ya da beklemediği bir cezayı getirdiğinde kızacaktır; kişi saldırgan davranma eğilimine girecek ve böylesi davranışların sonuçları onun için daha değerli olacaktır. Bir kişinin eylemi beklediği ödülü, özellikle de beklediği ödülden daha büyük olanı getirir ya da beklediği cezalandırma ile karşılaşmamış ise durumdan hoşnut olacaktır; onaylanan davranışı gerçekleştirmekten daha çok hoşlanır ve böylesi davranışların sonuçları onun için değerli olur. (Homans, 1958; Poloma 1993; Wallace ve Wolf, 2012). Saldırganlık-onaylama önermesi, insan beklentilerinin çoğu, ne olması gerektiğini ve neyin iyi ve doğru olduğunu belirleyen adetlere ve normlara dayalı olduğundan önemlidir (Wallace ve Wolf, 2012). Sosyal ilişkilerinin ve çevresinin gelişmesi amacıyla bir sivil toplumda gönüllü olarak çalışmaya başlayan birey -sosyal ilişkilerini ve sosyal çevresini ücret karşılığında çalışma aracılığıyla geliştirebilecek olmasına rağmen- gönüllü çalışmanın verdiği iç huzur ve tatmin nedeniyle bu alanda çalışmayı seçebilir.

Tüm bu önermeler evrensel ilkelerdir. Bu önermelerden birisi, insan davranışının sadece bir kısmını açıklar. Bir davranışı tümüyle açıklamak için hepsinin gözönünde bulundurulması gerekiyor. Emerson, Cook, Lawler ve diğerlerinin deneysel araştırmaları, Homans'ın toplumsal alışveriş ile ilgili düşüncelerini dile getirme ve belirgin özelliklerinin altını çizmesinde etkili olmuştur. Araştırmalar sıklıkla yapılan alışverişin, alışveriş içerisinde olan kişilerin birbirlerine karşı olumlu bir duygu yarattığını göstermiştir.

"Edward Lawler ve arkadaşları, alışverişin, "ilişkisel bağlılık" (yani alışverişte gerçek bir topluluk ya da birim anlayışı) adını verdikleri durumu nasıl yaratabileceğini incelemişlerdir: onlara göre, "vasıtalı alışveriş ilişkileri, aktörler arası duygulara dayalı anlamlı bağları besler... (Bir) ilişkisel bağlılık kuramı, alışverişlerin... aktörler arası benzerlik duygularının ve ekonomik davranışın içinde yer aldığı kişiler arası ilişkilerin zeminini hazırlar." Böylece, "bir şebeke (ağ örgüsü, network) aynı iki kişiyi tekrar tekrar bir araya getirir ve iki kişi ortak bir iş yapmakta olurlarsa, bunlar duygusal bir iletişim yaşarlar (ki bu da) bu ikili ilişkiyi... daha belirgin ve daha gerçek yapar... (ve) diğer kişi ile bağlantılı olan (sorumluluk alan) davranışa götürür (Wallace ve Wolf, 2012, s. 439).

Bu alıntıya göre yaptıkları alışverişte ve alışverişle ilgili olumlu duyguları deneyimleyen bireyler hem bunun kaynağını anlamak hem de alışverişin yarattığı olumlu duyguları dolayısıyla da alışveriş ilişkisini artırmak isteyeceklerdir. Bu durum, onların bu alışveriş ilişkisi içinde kalarak, birbirlerine hâtıra hediyeleri verme ve yeni bir ortak girişime katkıda bulunma olasılığını sağlar (Wallace ve Wolf, 2012). İşte ilişkisel bağlılık kuran gönüllü olarak bir faaliyet içerisinde olan bireyler de hem yaptıkları eylem hem de birbirleriyle kurdukları ilişki üzerinden olumlu duygusal iletişim yaşamaya başlarlar. Bu nedenle girdikleri alışveriş sürecinde gönüllülüğü birlikte devam ettirme, bir kurum ve/veya kuruluş, platform vb. bir oluşuma katkıda bulunma olasılıkları artacaktır. Homans'ın alış veriş kuramı baz alınarak gönüllülük olgusu hem bu bağlamda hem de beş önerme kullanılarak da anlaşılabilir/açıklanabilir.

Alış veriş kuramı kendi içerisinde farklılaşmaları barındıran bir kuramdır. Bu bağlamda da Homans bireysel davranışların üzerinden yola çıkarak ekonomi ve sosyoloji birlikteliği

ile davranışları açıklamaya çalışmış ve birçokları tarafından da psikolojik indirgemecilik yaptığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Homans'a eleştiri yapanlardan birisi de "mikro toplumsal çalışmalardan makro ya da büyük ölçekli karmaşık örgütlenmelere ilişkin genellemelere varılamayacağı, temel farklılıkları olduğu" (Poloma, 1993) noktasından yüklenen Peter Blau'dur. Ona göre alışveriş kuramının temel varsayımı, bireylerin sosyal ilişkileri ödüllendirici olacakları beklentisiyle kurdukları ve ödüllendirici buldukları için de devam ettirdikleridir. İki tarafın birbiriyle etkileşime girme nedeninin normatif gereksinimden değil, birbirinden ödül beklentileri olduğuyla ilgili bu varsayım, *zorunluluklar gerektiren normlara dayalı olmayan ödül alışverişinin sosyal etkileşimlerin başlangıç mekanizması* olduğu anlamına gelir. Eğer bir kişi, belli kişilerle ilişki kurmanın ödüllendirici olacağına inanıyor ve o yüzden onları çekici buluyorsa, beklenen ödülü almak için etkileşime girecektir. Onların da bu kişiyle etkileşime girmeleri için bu yönde bir istekleri olması gerek ve bu –varsayıma göre- söz konusu etkileşimin ödüllendirici olacağına inandıkları takdirde oluşur. Sonuç olarak, kişinin başkalarıyla etkileşim içinde olduğunda beklediği ödülleri alabilmesi için, onların üzerinde iyi bir izlenim bırakarak kendisiyle etkileşime girmelerinin ödüllendirici olacağına inandırması gerekir.

Birçok insan başkalarına iyilik yapmaktan hoşlanır ve genelde geri dönüşünü –en azından başlangıçta– düşünmeden yapar. Fakat bir ilişkiden bir yarar sağlanmışsa karşılık verme yükümlülüğü de doğar. Eğer bu yarar tekrar eden nitelikteyse —içeriği sadece diğerinin varlığından haz alma veya iş arkadaşına sürekli akıl danışma şeklinde olsa da— karşılık verme yükümlülüğü bu ilişkinin getirdiği yararları almaya devam etmek için gereklidir (Blau, 1994). Blau, insanları birleşmeye iten çekicilik nedir, sorusuna "bireyler içsel (sevgi, saygı, görev veya güzellik arayışı ve/veya dışsal (para, mal veya hizmetler) ödüllerin beklentisiyle alış verişe ilgi duyarlar cevabını verir.

Hem Homans'da hem de Blau'da alışveriş noktasında *güven* önemli bir ilkedir. Blau'ya göre *karşılıklı yükümlülüklerin* yerine getirilmesi ve *karşılıklı yarar elde etmeye* yönelik davranılması kişiler arasında güveni arttırır. Bu ilişkiden karşılıklı sağlanan yararın artması da *sosyal bağı* kuvvetlendirir. Bu sadece sosyal alışverişin bir yan ürünü gibi görünebilir, ama aslında en önemli olanıdır. Blau, toplumsal alışverişin toplumsal bütünleşmeyi sağlayan çok önemli bir etken olduğunu düşünür. Ayrıca toplumsal alışverişin iki önemli işlevi vardır; arkadaşlık bağları yaratmak ve tâbiiyeti (subordination) ya da üstünlüğü (domination) kabul ettirmektir. Blau alışverişin, karşılıklı güven yaratarak, farklılaşmayı teşvik ederek, topluluk normlarına uymaya zorlayarak ve ortak değerleri geliştirerek toplumsal bütünleşmeyi artırdığını savunur (Wallace ve Wolf, 2012, s. 449).

Blau (1994), "genelleştirilmiş alış veriş" ten bahseder ve bir grup veya topluluğun ya da kabilenin her üyesinin karşılık beklemeden birbirine yarar sağladığını öne sürer. Başkalarına iyilik yapmak sosyal olarak beklenilen bir davranış olduğundan bu bir grup normudur. Bu norma uyum gösterilmesi, uzun vadede grup üyelerinin fayda sağlamaları ve dayanışmanın güçlenmesine neden olmaktadır. Ancak genelleştirilmiş alışverişle ilgili bir eleştirisi de vardır; genelleştirilmiş alış veriş sadece grup normlarına uyum gösterilmesine verilen farklı bir isimdir ve bunun sonucunda sosyal davranışı, bu davranışı talep eden sosyal normlar

olarak açıklayarak bir totolojik yanılsamaya düştüğünü söyler. Sosyal alışveriş kuramının, iki kişi arasında gerçekleşen alış veriş süreçleriyle sınırlandırılmış olması, bunların gerçekleştiği sosyal yapıların göz ardı edilebileceği anlamına gelmiyor, çünkü onları etkiliyor. Eğer gruptaki bir üyenin karşılık beklemeden katkıda bulunması kültürel/sosyal norm ile açıklanıyorsa, o zaman olan şey tam olarak açıklanamaz. Çünkü alış veriş sosyal baskılarla değil, getirisiyle –iyi ahbaplık veya arkadaşlıkla veya somut çıkarlarla– açıklanır. Yukarıda da belirtildiği gibi alış veriş kişiler arasında güvenin de oluşmasına katkı sağlar. Oluşturulan güven yıkıldığı takdirde sosyal alış veriş hâkim olamaz. Bu noktada Blau "sosyal kınama" dan bahseder. Karşılıklılık ilişkisi içerisinde olan taraflardan X Y'den bir şey istediğinde ve Y bu talebi karşılayacak eylemde bulunabilir. Ancak Y karşılıklılık ilkesi çerçevesinde X kişisinden bir şey istediğinde X kişisi bu talebi karşılamazsa X kişisi sosyal çevre tarafından nankörlükle suçlanabilir. Bu aynı zamanda X ve Y arasında oluşturulan güvenin zedelenmesine neden olabilir. Ancak burada X çevresi tarafından nankörlükle suçlanacağı ve baskı göreceği için Y'nin talebini karşılamaya yönelebilir. Sosyal baskılar güvenin yıkılmasını engeller ve gerçekleşen karşılıklı değiş tokuşu anlatmaz, ama bu yapıyı korumayı sağlar. Yani topluluk normları, "temel ve her zaman var olan karşılıklılık normu dâhil", alışveriş muamelelerini düzenler; karşılık vermemek topluluk yaptırımlarını getirir (Wallace ve Wolf, 2012, s. 452).

Blau'nun bakış açısından gönüllülük olgusu ele alındığında, gönüllülüğü bir sosyal etkileşim biçimi olarak görmek gerekmektedir. Birden fazla kişi ile yapılan gönüllülük çalışmalarında gönüllülerin hem birbirleriyle hem de gönüllülük çalışmasına konu olan öznelerle etkileşime girme nedenini bir zorunluluktan ve/veya normatif gereksinimden değil, birbirlerinden bekledikleri ödül(ler) nedeniyle –tatmin, sevgi, saygı, adalet, vb.- olduğunu belirtmek gerekmektedir. Eğer bir kişi, bazı örgütlerde ve/veya bireysel bir biçimde gönüllü çalışmanın ödüllendirici olacağına inanıyorsa beklediği ödülü elde etmek için diğerleriyle etkileşime girecek/gönüllülük yapacaktır.

Diğer yandan Blau'ya göre bir insanın gönüllülük çalışmaları kapsamında başkalarıyla dayanışma içinde olması, başkalarıyla işbirliği içerisinde –gönüllülüğün maddi kazanç beklentisi olmama, hem eylemde bulunanın hem de başka bir kişinin faydasına olması, vb.- çalışma yapması, "insanın geri dönüşünü beklemeden başkalarına iyilik yapmaktan hoşlanmasıyla" açıklanabilir dolayısıyla gönüllü çalışmanın sürekliliği yani gönüllü birey tarafından devam ettirilmesi ancak birey bu ilişkiden bir yarar sağlanmışsa karşılık verme ve devam etme yükümlülüğü çerçevesinde olur. .

Gönüllülüğün en önemli işlevlerinden birisi sosyal içermeyi sağlaması bu bağlamda da toplumsal bütünleşmeye olumlu katkı sunmasıdır. Blau'nun bakış açısından gönüllülük etkileşimi çerçevesinde girilen ilişkiden karşılıklı yarar sağlandığı durumda hem ilişkiye girenler düzeyinde hem de toplumsal düzeyde *sosyal bağın güçlenmesi* beklenir.

Gönüllülüğe Sosyal Sermaye Kuramından Bakmak

Son zamanların üzerine en fazla konuşulan kavram ve kuramlarından birisi olan sosyal sermaye konusunda Coleman, Bourdieu ve Putnam olmak üzere farklı farklı açıklamalar

bulunmaktadır. Coleman ve Bourdieu sosyal sermaye kuramlarını eğitim alanı üzerinden şekillendirmişlerdir ancak her ikisi de sosyal sermayeden bahsederken sosyal yapıyı şekillendiren sosyal ilişkiler üzerinde de durmuşlardır. Bourdieu ise sosyal sermayeyi bir grup içerisinde olma yani bir gruba ait olmaktan ileri gelen 'kaynaklar' olarak kabul etmiştir. Bourdieu'ya göre sosyal sermaye, "az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkilerinden oluşan uzun ömürlü bir ağa sahip olmayla bağlantılı, kendi üyelerine kolektivitenin sahip olduğu sermayenin desteğini, kelimenin farklı anlamlarıyla kredi hakkı tanıyan bir "referans" sağlayan fiili ya da potansiyel kaynaklar kümesidir" (Bourdieu 2010, s. 60). Bourdieu ekonomik, kültürel ve sosyal olmak üzere üç tip sermaye biçimi belirler ve bu üç farklı alanın her birini toplumdaki bireylere avantaj sağlamak için kaynakların toplanabildiği alanlar olarak tanımlamaktadır. Her üç sermaye biçiminde de ailelerin, grupların ve sınıfların kaynakları gelecek nesillere aktarmadaki yetenekleri önemlidir. Bourdieu'nun daha önce gündeme getirdiği ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye alanlarına daha sonradan Bourdieu ve Wacquant (1992, s. 119) tarafından "simgesel sermaye" de eklenir. Simgesel sermaye "ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin algılamaya dayalı olarak aldıkları biçimlerle" ilgilidir.

"İnsanların edindikleri eğilimler sistemi onların toplumda işgal ettikleri konuma, özel sermaye donanımlarına bağlıdır" (Wacquant, 2007, s. 62). Bourdie'ya göre, bireyler sahip oldukları ilişkiler aracılığı ile çeşitli imkânlara ulaşabilmektedir ve bu ilişkilerin miktarı ve kalitesi yani ağların yoğunluğu bireylerin ulaşabileceği kaynakları etkilemektedir (Tüysüz, 2011). Başka bir anlatımla, bireylerin toplumsallaşma sürecinde edindikleri, ailelerinden devraldıkları ya da eğitim gibi formel kurumlar dolayımıyla biriktirdikleri sermayelerine göre, toplumsal uzamda konum alışları şekillenir. "Bourdieu için birey, dâhil olduğu toplumsal ağlar ve bu ağlarda devam ettirdiği ilişkilerin gücü nispetinde sosyal alanın aktif bir oyuncusu olur. Bu anlamda bireyin hedefine yönelik kullanabilmesi için sahip olduğu ağların harekete geçirilmesi en önemli sermaye 'sosyal sermaye' unsurudur" (Aydemir, 2011, s. 45).

Gönüllük olgusu ve gönüllü çalışmalarda bulunma açısından Coleman'ın ve Putnam'ın sosyal sermaye anlayışı daha açıklayıcı olmaktadır. Coleman'a göre ise sosyal sermaye sosyal analiz açısından normlara bağlı davranış ve çıkarcı davranış ile sosyal yapı ve bireysel eylem arasında uzlaştırıcı bir yol olarak görülmektedir. Sosyal sermaye toplumsal ortamda inşa edilen ve birliktelik halini besleyen aynı zamanda birliktelikten beslenen bir yapısal unsur olarak görülür. Şu halde sosyal sermaye "topluma içkin olan, aktörlerin rasyonel eylemlerini kolaylaştıran ve normlar, değerler, ağlar gibi sosyal ilişkilerin zeminini tayin eden her türlü yapısal unsuru" kapsar (Aydemir, 2011, s. 50). Coleman'a göre, sosyal sermaye bir kaynağı temsil eder, çünkü sosyal sermaye karşılıklılık beklentilerini de içerir ve ilişkilerin yüksek derecede güvenle ve ortak değerlerle yönetildiği, daha geniş iletişim ağlarını kapsamak için herhangi bir bireyin ötesine geçer. Yani Coleman için de bireyler, hem çıkar elde etmek hem de elde ettikleri bu çıkarlarını sürdürebilmek için rasyonel davranırlar (Field, 2006). Coleman sosyal ve insani sermaye hakkındaki makalesinde, insanlar arasındaki ilişkilerin, aktörler arasında yükümlülük ve beklentilerin kurulmasına yardım ederek, sosyal çevrede sadakati ve dürüstlüğü kurarak, bilgi kanallarını açarak,

başıboş davrananlara yaptırımlar uygulayarak ve belirli davranış şekillerini onaylayarak sermaye kaynaklarını oluşturduğunu göstermektedir (Field, 2006). İlişkiler ve ağlar bazı kaynak ve faydaları da beraberinde getirir. Coleman'a göre altı çeşit sosyal kaynak ve fayda biçimi vardır. Bunlar;

- Bilgiye erişim ve ilişkiler yoluyla belli bir türde sosyal yaşam;
- Başka aktörlerle birlikte riskli girişimlerde itimatlı olmaya aktörlerin hazır olması;
- Desteğin, yardımın ve dayanışmanın ortaya çıkarılması;
- Sosyal kontrolün bulunması ve bütün bir sosyal ilişki sisteminde aile, akrabalar arası veya komşulukta yer alan diğer üyelerin eylemleri ve kadere belli seviyede dikkat;
- İlişkiler içinde bir güven iklimi;
- Normların, değerlerin geçerliliği ve bir grup, organizasyon veya toplum içindeki ahlaktır (Coleman, 1990, s. 303).

Coleman'ı bu sınıflamasında "desteğin, yardımın ve dayanışmanın ortaya çıkarılması" bu çerçevede de yardıma ve dayanışmaya hazır olma hali bireylerin özel malları gibidir. Çünkü bir ihtiyaç durumunda hemen kullanıma sokulabilmektedir.[1] Diğer yandan Coleman'ın (2000: 306-312), sosyal sermaye biçimleri "yükümlülükler ve beklentiler", "bilgi potansiyeli", "normlar ve etkili yaptırımlar", "otorite ilişkileri", "tahsis olunabilir sosyal ilişkiler", "amaçsal organizasyonlar" üzerine inşa edilmişlerdir. Burada gönüllülük açısından önemli olan sosyal sermaye biçimleri sırasıyla şöyledir; bireyin diğer bireylere yönelik başlangıçta diğerkâmcı olarak tanımlanabilecek eylemlerini içeren *yükümlülükler* ilk sırayı alır. Birey için karşılıksız olarak tanımlanabilecek bu eylemler, büyük ölçüde diğer bireyin gelecekteki karşılıklarını gözeterek yaptığı eylemlerdir (Stone, 2001). Yükümlülük aynı zamanda bir *karşılıklılık* da içerir. İkinci olarak, insanların belirli amaçlar çerçevesinde biraraya gelmesi ve ortak eylemlerde bulunabilmesine yönelik inşa edilen *tahsis olunabilir sosyal ilişkiler* sosyal sermaye biçimi önemlidir. Örneğin kadın cinayetlerini takip etmek, gerektiğinde müdahil olmak amacıyla oluşturulan bir gençlik grubu buna örnek olabilir. Ayrıca belirlenen bir sorunun çözüme kavuşturulması amacıyla oluşturulan bir sivil toplum örgütü, *amaçsal organizasyonlar* tarafından inşa edilen sosyal sermaye biçimini temsil eder. Toplum içinde oluşacak sosyal sermaye normların yardımı ile kişisel çıkarların aşılması ve toplumsal çıkarların doğrultusunda hareket edilmesiyle sağlanabilir. Böylelikle sosyal sermaye, grup içinde -içe dönük ve birbirlerini ödüllendiren grup üyeleri sayesinde- toplumsal hareketlerin gelişimini kolaylaştıracak ve genelde insanları kamu yararı için çalışmaya yönlendirecektir (Coleman, 2010, s. 93-94).

1 Bazı gönüllülük biçimleri de bu hazır olma hali ile ilgilidir. Örneğin 1999 yılında Marmara Depreminde, 2011 Van depremi, 2019 da yaşanan Adapazarı'ndaki sel felaketi olduğunda Türkiye'deki birçok kişi ve kurum olay alanına gidip gönüllü bir şekilde çalışmalar yapmıştır. Büyük Marmara Depremi Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşları ve gönüllülük sistemi konusunda çok öğretici bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Gönüllü bir şekilde sahaya inen kişi ve kurumlar "örgütsüz" ve "bilinçsiz" bir şekilde yaralılara/enkaz altındakilere "yardım" etmeye çalışırken aslında zararları da olmuştur.

Coleman'ın sosyal sermayesi aktörlerin bir amaca ulaşmak için gerçekleştirmek istedikleri amaçsal eylemlerini gerçekleştirme, hedefe bir adım daha yaklaşma noktasında aktöre yardımcı olan her türlü ağ ve sosyal ilişkilerdir. Bu çerçeveden bakıldığında, gönüllülük ve gönüllü çalışmaları ile girilen ilişki ve ağlar bu eylemelerde bulunan bireylere "desteğin, yardımın ve dayanışmanın ortaya çıkarılması", "ilişkiler içinde bir güven ikliminin olması", "normların, değerlerin geçerliliği" sosyal kaynak ve faydalarını sağlar. "Bu anlamda normlar, güvenilirlik, sosyal ağlar, gönüllü birliktelikler başlı başına birer sosyal sermaye biçimine dönüşür (Aydemir, 2011)".

Bourdieu ve Coleman'dan etkilenen Putnam ise onlara göre sosyal sermaye kavramını ağırlıklı olarak toplumsal yönüyle ele alır. Ona göre sosyal sermaye, toplulukların ya da toplumların sahip oldukları veya olmaları bir yetidir ve sosyal sermaye birikimine sahip olan/olması gereken bireyler değil topluluklardır. Putnam İtalyan bölgelerindeki demokratik kurumların farklı performanslarının sebepleri ve Amerika'daki dernek çalışmalarının gelgitleri üzerine iki önemli çalışma yapar. İtalyan bölgelerindeki demokratik kurumların farklı performanslarının sebeplerine odaklanan çalışmasında sosyal sermayeyi politik ve ekonomik performansını tahmin etme yolu olarak, Amerika'daki dernek faaliyetleri çalışmasında ise sosyal sermayeyi genel refah ve politikalara müdahalenin önemli bir bileşeni olarak gündeme sokmuştur. Tek başına Bowling isimli çalışmasında Amerikan toplumunda gönüllü kuruluşların desteklenmesinde yaşanan radikal düşüşün, demokrasi ve hayat standartlarını da etkilediğini düşünmektedir (Putnam, 1995).

Putnam'a göre sosyal sermaye, sosyal kurumun koordine edilmiş eylemleri kolaylaştırarak toplumun etkinliğini arttıran *güven, normlar* ve *iletişim ağları* gibi özellikleridir ve gelecekteki işbirlikleri için bir şablon sunarak katkıda bulunur (Putnam, 1993). Dernek ve toplumsal faaliyetlere aktif katılımın, toplumsal ve siyasal meseleler konusunda farkındalık, duyarlılık, işbirliği ve dayanışma gibi kolektif eylemlere vurgu yapan Putnam, sosyal sermaye ile gönüllü derneklere, birliklere, kilise ve yerel ölçekli topluluklara üyelik arasında bağlantı kurar. Onun için bu bağlamda davranma, toplumsal bütünleşmenin ve refahın temelidir.

Birçok sebepten kaynaklı olarak, sosyal sermaye birikiminin "iyi" olduğu toplumlarda yaşam daha kolaydır. Putnam bir sosyal sermaye endeksi geliştirir ve bu endekste bireylerin geçen bir yıl içinde yerel örgütlerin komitelerinde çalışıp çalışmadıklarını, herhangi bir örgütün ya da kulübün yönetiminde görev alıp almadıklarını, katıldıkları kulüp toplantısı sayısını, üye olunan grup sayısını, okul ya da kent isleri ile ilgili halk toplantılarına katılım oranını, herhangi bir toplumsal projede çalışma oranlarını, gönüllü faaliyetlere ayrılan zamanı, arkadaşları ziyarete ayrılan zamanı, evde eğlenceye ayrılan zamanı, bin kişiye düşen sosyal ve sivil örgüt sayısını ve kar amacı gütmeyen örgüt sayısını kullanmıştır. Bütün bu değişkenlerin yanı sıra, bireylere genel olarak güvenilip, güvenilmeyeceği konusundaki görüş de endekse dahil edilmiştir" (Şan ve Akyiğit, 2015). Sivil katılım ağları genel karşılıklılığın güçlü normlarını besler ve sosyal güvenin ortaya çıkmasını sağlar. Bu tip bağlantılar işbirliğini ve iletişimi kolaylaştırır, itibarı arttırır ve böylece kolektif eylemin ikilemlerinin çözülmesini sağlar. Ekonomik ve politik pazarlıklar, sosyal etkileşimin yoğun ağlarında yerleşik olduğunda, fırsatçılığı besleyen dürtüler azalır.

Aynı zamanda, sivil katılım ağları, işbirliğinde geçmişteki başarıları hatırlatarak gelecekteki işbirliği için kültürel bir model işlevi görecektir. Diğer yandan, yoğun etkileşim ağları muhtemelen katılımcıların benlik hislerini genişletecek, "ben"i "biz"e dönüştürebilecek ya da (rasyonal seçim teorisyenlerin söylediği gibi) kolektif kazançlara yönelik katılımcıların "iştah"ını arttıracaktır (Putnam, 1995). "Ben ve biz arasındaki mesafenin azaltılması ve ortak faydanın bireysel olana tercih edilmesi, aynı zamanda genelin çıkarları ile örtüşen bireysel tercihlerin mevcudiyeti bir toplum/topluluk için sosyal sermayenin de özüne ışık tutar" (Aydemir, 2011, s. 59).

Kısacası "kolektif eylem" ve "karşılıklılık" ilkesi, toplumsal ilişkilerin ortak faydaya dönüştürülmesi anlamında Putnam için sosyal sermayenin en önemli unsurları arasında yer alır. Bu noktada insanların nasıl bir araya gelebilecekleri, dayanışma ve nasıl birliktelik ağları inşa edebilecekleri ve ortak faydaya dönük eylem gerçekleştirebilecekleri önemli sorulardır. Bu paralelde sosyal sermaye teorisinin başlıca odaklandığı konuların başında gelen, toplumsal ilişkilerin doğasında yerleşik olan potansiyel gücün faydaya dönüştürülmesine yönelik kullanılabilmesi ya da ortaya çıkarılabilmesidir. Bu noktada Putnam'a göre "sorunun çözümü için temel referans sosyal sermaye kavramıdır" (Aydemir, 201, s. 57). Putnam sosyal sermayenin önemli bir unsuru olarak tanımladığı "sosyal ağları", derneklere üyelik oranları ile ölçmektedir. İnsanların ne kadar güvenilir olduklarına dair görüşler "güven" boyutunun, komşular, akrabalar ve arkadaşlar ile geçirilen vakit ise "bağlılık" boyutunun bir ölçümü niteliğindedir (Şan ve Akyiğit, 2015, s. 126).

Sosyal sermaye anlamındaki sivil katılım karşılıklılık normlarının güçlenmesi ile güven düzeyinin artmasını sağlar. Karşılıklılık esasına dayanan güven Putnam'a göre gönüllü kuruluşların işleyişini de sağlamaktadır. Gönüllü kuruluşlar da toplumda güveni perçinlemektedir (Putnam, 1993). Gönüllülük olgusunu Putnam'ın sosyal sermaye kuramı açısından ele aldığımızda bireysel olarak gönüllü çalışmalardan ziyade toplumların sahip olması gereken bir yeti/özellik ile demokratik katılım özelliğini ve ekonomik gelişmişliğin bir yansıması olarak değerlendirmek gerekecektir. Putnam'ın bakış açısından gönüllülük olgusuna baktığımızda yapılan gönüllü çalışmaların ve bu çerçevede girilen etkileşim ağlarının "biz" duygusunu geliştirdiğini, rasyonel seçim ve alış veriş kuramcılarının belirttiğinin aksine -bireysel bir fayda yerine- biz duygusu çerçevesinde *ortak faydanın* tercih edildiği ve bu bağlamda gönüllülük olgusunun anlamlandırılabileceği düşünülmektedir.

Putnam'ın teorisinde bireylerin birlikte hareket edebilmeleri, bunun için imkan ve kabiliyetlerinin arttırılması sivil katılımın gerçekleşmesi ile olacaktır. Putnam'da sosyal sermaye sivil ağ ve/veya faaliyetlere dahiliyeti gerektirir. Bu çerçevede bireyler üzerinden yol almayan bireyleri sadece kolektif hayatın birer olumsal parçası olarak gören Putnam için gönüllülük, bireysel bir eylemden ziyade toplumdaki, topluluktaki ya da bireyin eylemleriyle gönüllü olma, gönüllü faaliyetlere katılma ve çeşitli STK'lara yapılacak üyelikler oranı üzerinden bireysel sermayenin göstergelerinden sadece birisidir. Çünkü sosyal sermayenin insan yaşamındaki suç oranlarının azalmasından hükümetlerin daha etkin çalışmasına, yolsuzlukların azalmasından boş zamanın değerli kullanımına kadar birçok alanda etkili göstergesi vardır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, gönüllülüğün bireysel bir eylem olarak nasıl anlaşılabileceği, gönüllülük olgusunun sosyolojik teorilerle nasıl anlamlandırılabileceği/açıklanabileceği ve bu çalışma kapsamında seçilen teorilerden hangisi gönüllülük olgusunu anlamaya/açıklamaya en fazla yaklaştığı üzerine cevap üretme çabasına girişilmiştir. Bu çerçevede kısaca gönüllülük kavramı üzerinde durulmuş; kimlerin gönüllü olarak tanımlandığı sorusuna cevap verilmiştir. Daha sonra da işlevselcilik, rasyonel tercih kuramları, alış veriş ve sosyal sermaye kuramlarının genel argümanları konusunda bilgi verilerek her bir teorinin gönüllülük olgusunu nasıl ele alabileceğine, hangi odaklar üzerinden gönüllülük olgusunu açıklayabileceklerine yönelik bir anlama denemesi yapılmıştır.

Çalışmada, işlevselcilik, rasyonel seçim kuramları ve bu kuram içindeki alışveriş ile sosyal sermaye kuramlarının birbirini takip eden ve birbirinin argümanlarını tamamen reddetmeyen kuramlar olduğu için gönüllülük olgusunu ve gönüllülük çalışmalarının sosyolojik olarak nasıl anlamlandırılacağını ortaya koyabilmek için bu kuramlar seçilmiştir.

Gönüllülüğün hem birey hem de toplum için göz ardı edilemeyecek faydalarının olduğu herkes tarafından kabul edilebilir bir gerçektir. İşlevselcilik gibi normatif bir kuram, yapıyı önceler ve bireyin belirlenmişliğine vurgu yapar. Aynı zamanda bütünü oluşturan parçaların her birinin işlevinin olduğunu, bu anlamda bütün içerisine bir işlevi yerine getirerek denge ve uyumu sağlayarak düzene katkı sağladığını açıklar. Diğer yandan bireyler olarak bizlerin toplumsal normları içselleştirerek, yine yapının bize söylediği şekillerde hareket ettiğimizin, başkalarıyla işbirliği yaptığımız ve işgal ettiğimiz statülerden beklenen toplumsal rolleri yerine getirdiğimizi söyler. Ancak bu kuram neden normlara bazen itaat edip bazen etmediğimizi ve sosyalizasyon süreci ile içselleştirdiğimiz normların -toplumsallaştırılmanın bu kadar etkin ve önemli olmasına rağmen- neden değiştiğini açıklamaz. Bu eksiklikler ışığında gönüllülük olgusuna işlevselcilik kuramı açısından baktığımızda, neden bazı insanların gönüllülük eylemi içerisinde olduğunu bazılarının hiç gönüllülük yapmadıklarını ve yapmayı düşünmediklerini ve/veya neden bazı gönüllülerin gönüllü eylemde bulunmaktan vazgeçtiklerini, daha önceleri "yardım" "hayırseverlik" kavramları ile eşanlamlı olarak kullanılan gönüllülük kavramının ve eyleminin neden ve nasıl içeriğinin değişerek yardım ve hayırseverlikten sıyrılıp kalkınmanın en önemli araçlarından birisi haline geldiğini ve "hak temelli savunuculuk" çerçevesinde eyleme döküldüğünü açıklayamamaktadır.

Rasyonel seçim kuramları ve alışveriş kuramları açısından gönüllülük sosyal olgusu anlamlandırılmaya çalışıldığında, toplum yararına yapılan ortak eylem minvalindeki gönüllülük eylemlerinin nasıl anlamlandırılacağı sorusu açıkta kalır. Scott'un söylediği gibi (2000), toplumsal eylem sorunu, bireylerin gruplar, dernekler ve diğer ortak eylem biçimlerindeki işbirliğini açıklamanın nasıl mümkün olduğu ile ilgilidir. Eğer bireyler, her bir eylemden elde edilecek kişisel karı/çıkarı hesaplıyorlarsa, neden kendilerinden çok başkalarına fayda sağlayacak bir şey yapmayı seçerler? Toplumsal norm problemi, neden insanların özgecil davranışlarda bulunmalarına ya da kendi çıkarlarını geçersiz kılan bir sorumluluk duygusu hissetmelerine yol açmış olan davranış normlarını kabul ettiği

ve takip ettiği ile ilgili sorundur. Bu ve toplumsal eylem sorunu, Parsons'un Hobbesvari düzen sorunu olarak adlandırdığı "eğer eylemler kişisel çıkara hizmet ediyorsa sosyal yaşam nasıl mümkün olabilir, sorusunu içerir. Ancak -Wallace ve Wolf'un de altını çizdiği gibi (2012), akılsal seçim kuramı, grup davranışını neyin açıkladığı sorusuna kısmen yanıt verir. Ancak, akılcı bir bireyin bakış açısından başlayarak, soruyu yeniden şekillendirir. Böyle yaparak, hem toplumsal düzeni hem de grup ya da "birlikte" eylemi açıklamanın ne kadar zor olduğunu gösterir. Diğer yandan gönüllü çalışmaların/eylemlerin dolayısıyla da gönüllü sayısının neden düşük olduğunu, dahil olanlar açısından işgücü piyasasının çeşitlenmesi, neoliberal ekonomik politikalar nedeniyle insanların hareketliliği yani bir yerde uzun süre yaşayıp orada ilişkiler geliştirememesi, teknolojinin dolayısıyla da kitle iletişim özellikle sosyal medya araçlarının gelişiminin boş zaman etkinliklerini de dönüştürmesi gibi parametreler/değişimler eşliğinde gönüllülük çalışmalarına dahil olmanın kişiye olan maliyetlerinin de hesaba katılması, bu çerçevede gönüllülük olgusunun değerlendirilmesi noktasında akılsal rasyonel seçim kuramları yardımcı olabilir. Ayrıca Homans'ın geliştirdiği alışveriş kuramına bakıldığında bireylerin günlük yaşamdaki davranışlarını maliyet ve ödül hesabına dayanan eşit alışveriş anlayışının gerçekçi olmadığı söylenebilir. En azından doğal afet (deprem, sel, vb.) durumunda yapılan gönüllülük eylemleri alışveriş kuramındaki önermelere/akılsal ilkelere indirgenebilir mi? Bu soruya cevap verilebileceği çok düşünülmemektedir.

Field'ın kitabının ilk cümlesinde söylediği gibi *ilişkiler önemli*dir. İnsanlar birbirleriyle ilişki kurarak ve bunun zaman içinde devam etmesini sağlayarak kendi başlarına başaramayacakları ya da sadece büyük zorluklarla başarabilecekleri şeyleri gerçekleştirebilmek için birlikte çalışabilirler. Bu birliktelikten ortaya çıkan iletişim ağları, ortak değerlerin yaratılması ve aktarımı için çok önemli bir işleve sahiptir. İnsan doğası gereği, birliktelikler ve ağlar kurmakta, böylece hayatını kolaylaştırma ve sürdürme adına bu ağların içerisinde var olmaktadır. Bu anlamda "insanların iletişim ağları, onların hedeflerini sürdürmelerine izin veren ve aynı zamanda toplumu bir arada tutmaya yardımcı olan daha geniş ilişkiler ve normlar kümesinin bir parçası olarak görülmelidir" (Field, 2006, s. 4). İnsanlar bir dizi iletişim ağıyla birbirlerine bağlanmaktadırlar ve ortak değerleri bu iletişim ağlarının diğer üyeleriyle paylaşma eğilimindedirler, bu iletişim ağları bir kaynak oluşturmaları nedeniyle bir nevi sermaye oluşumu gibi görülebilirler (Field, 2006). İnsanların karşılaştıkları sorunların çözülmesinde kurdukları birliktelikler veya ortaklaşa gerçekleştirilen eylemler sosyal sermaye'nin en önemli göstergesidir. Bu konuda ileri sürülen göstergeler olarak sivil organizasyonlara dâhil olma, ağlar yoluyla etkileşim alanında yer alma, komşuluk ve arkadaşlık gibi yakın sosyal ilişkiler kurma vb. gibi toplumsal ilişki biçimleri ifade edilmektedir (Aydemir, 2011).

Sosyal sermayeye yönelik açıklamaları olan her üç düşünür de sosyal sermayenin kişisel bağlantılardan, kişilerarası etkileşimin yanı sıra bu ilişkilerle bağlantılı olan bir takım ortak değerlerle birlikte oluştuğunu belirtmişlerdir. "Belirli bir toplumsallığa işaret eden kavram, kendinde bir değerden ziyade kişiler arası etkileşimin hem girdisi hem de sonucu olarak ortaya çıktığı" (Aydemir, 2011) için ve "sosyal güven, toplumsal normlar, sosyal ilişki ağları, karşılıklılık, birlikler, kolektif faaliyetler, grup özellikleri, sosyal katılım, komşuluk ilişkileri

ve gönüllülük" (Tekin ve Söylemez, 2015) gibi bileşenlere sahip olduğu için gönüllülük olgusunu anlamlandırma/açıklamak noktasında sosyal sermaye kuramı daha fazla yardımcı olabilir. Ancak tüm kuramların eksiklikleri ve katkıları düşünüldüğünde, sosyolojinin temel tartışmalarından birisi olan "birey-toplum ve/veya topluluk arasındaki ilişki" üzerinden bir orta yol bulunabilir. Mikro-makro/Aktör-yapı/Mezo-birey şeklinde ayrımlar olarak da tanımlanan bu tartışma, toplumsal olguya/toplumsal soruna bireyden mi/aktörden mi, yoksa yapıdan mı/normlardan mı yaklaşılması gerektiği konusuna göndermede bulunmaktadır. Daha bireyci bakış açısı ile yaklaşanlar, bireysel ağ düzeneği üzerinde odaklanmakta, bu ağdüzeneklerinin yerleşik olduğu daha geniş bağlamların getirdiği sınırlamaları gözardı etmektedirler. Eylemin yapısal bağlamı mikro araştırmalarda yer almamakta, çalışma aktörlerin stratejik seçimleri, eylemlerin arkasındaki niyetler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Makroda ise durum tersine dönmekte ve bu sefer de ağdüzeneği ilişkilerinin yapısı ve örgütsel eylem üzerinde durulmakta, bireylerin bu kapsamdaki rolü göz önüne alınmamaktadır (Ibarra, Kilduff ve Tsai, 2005). Ayrıca mezo-birey ilişkisinde bireyin ara yapılarla bağlantısı dikkate alınmakta fakat mikro ve makro konusu yetersiz kalmaktadır. Buradaki orta yol, mikro, mezo ve makronun bir ilişkisellik/etkileşim içerisinde toplumsal gerçekliği yarattığını kabul etmektir.

Copyright © 2019 **Republic of Turkey Ministry of Youth and Sports**
http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/
Journal of Youth Research • December 2019 • 7(Special Issue) • 50-58

ISSN 2147-8473
Received | 09 November 2019
Accepted | 14 November 2019

ANALYSIS / RESEARCH

EXTENDED ABSTRACT

Essay on Understanding Volunteering Fact from Sociological Theories

Selda Taşdemir Afşar*

Introduction

It is understood from the definition of volunteering as 'it expresses the implementation of justice and equity feelings of individual against inequality and the desire to establish social harmony based on a common interest for welfare of a community' (UNV, 2001) that volunteering decreases the social segregation and also makes positive contribution to social inclusion and consequently has a positive function. From this point of view, the understanding of how volunteering fact is considered and according to which theories and approaches it may be explained by sociology will be a guiding spirit for sociological studies related to the volunteering fact. In the present study, it is anticipated that the volunteering fact may be easier understood by using functionalism approach, rational choice theories and social capital theory and it may also be used in sociological studies. In this context, the answers for following questions are sought in the present study;

* Asst. Prof. Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Ankara, seldatasdemir@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2769-0884

- How can volunteering fact be understood as an individual action?
- How can volunteering fact be interpreted/explained by means of sociological theories?
- Which of the selected theories can better interpret/explain the volunteering fact?

Not only the examination of insufficient volunteering management, problems of volunteering works, insufficient number of volunteering people but also the understanding of how and why volunteering is carried out as a social action may provide a clue in order to solve the above mentioned problems. The importance of volunteering fact may be clearly seen not only by the quantitative increase of studies conducted but also by carrying out assays in order to understand this subject.

In this frame, after giving brief answers to the questions of 'what does volunteering means?' and 'who are volunteers?', the functionalism, rational choice, Exchange and social capital theories will be explained respectively and then it will be tried to understand how these theories consider the volunteering fact and according to which focus these theories interpret the volunteering fact.

What Does "Volunteering" Mean?

The concept of volunteering is defined different by different people and organizations. The concept of volunteering is expressed as "a kind of activity in order to improve the welfare of other people without expecting monetary gain (Johnson, 2007)" and also as "the activities which are not required biological and sociological (such as eating, sleeping, etc) and economical (such as working to earn a livelihood, etc), not forced socio-political (sch as paying bills, dressing before going out, etc) but the activities from which moral benefits are expected (TURING, 2016)". According to the United Nations Volunteers, volunteering is associated with the needs of participation of individuals in the society and the feel of being important for other people and it is also a basic expression of human relations (UNV, 2011). When the time, spent for voluntary services, is considered and calculated as paid employment, the huge numbers are reached in many countries. Because of this reason, it is possible to define the volunteering concept as 'nonvisible power' (Nelson, 2005, p. 4, Çakı, 2014).

Who Are Volunteers?

According to the Volunteers of the United Nations, the volunteer is defined as the person who spends his/her time and skills (effort) to solve problems and produce benefits with his/her free will without any force (UNV, 2015). The United Nations and European Youth Forum have established criteria to determine who are included in volunteer category. Free will, not aiming financial interest, that is to say a motivation not based on monetary gain and carrying out works/activities which are useful for both other and volunteers are included in these criteria (TURING, 2016).

Consideration of Volunteering from Structuralism-Functionalism Point of View

Functionalism may be simply defined as analyses of functions of social and cultural facts within society, but it may also be comprehensively defined as "society as a whole is formed of elements, any element cannot be understood separate from this entirety, there is a relationship among these elements, any change in any element will force other element to change in order to keep entirety on a balance and harmony level". In this frame, the functionalists emphasize three factors. These are;

- The elements of system are interrelated and interconnected,
- A 'normal' and/or 'balanced' situation is available in the social system,
- All elements of the system are rearranged in order to return to normal situation (Wallace and Wolf, 2012, p.43).

There are functional obligations or 'requirements' and the structures that satisfy these requirements in order to system. In this frame, when it is tried to explain the volunteering fact from functionalism theory, it is possible to face with two basic questions;

- What is the contribution of volunteering action to the social entirety?
- What are the functions of volunteering?

The functions of volunteering for continuity of social structure by contributing to social integrity are as followings;

- The individuals from different languages, religions and life styles learn solidarity, sharing and tolerance to differences thanks to volunteering,
- Volunteering provides social inclusion and thus makes positive contribution to social development, plays an important role in dispute resolution and creation of a peaceful environment (Bağcı, 2013),
- Volunteering makes contribution to the citizen participation that strengthens solidarity and social harmony both for individuals and society and it also creates opportunities for participation.

Functionalism considers volunteering as "social systems tend to carry out some kinds of actions to continue their existence and consequently the sociological analyses must seek for social structures to perform such actions or meet such 'requirements" (Wallace and Wolf, 2012, p.42) and it may be concluded that volunteering fact may be or should be considered in the frame of critiques of functionalism by Merton. On the other hand, as a principle borrowed from Durkheim, functionalism states that individuals learn social

norms through socialization process, internalize these social norms and act in certain forms, cooperate with others and perform social roles in the frame of expectations. At this point, according to the functionalism theory, it is possible to consider volunteering action as a role/behavior which we internalize and perform.

Consideration of Volunteering from Point of View of Rational Choice Theory

Baştürk (2012) emphasizes the distinction between 'strong tradition' and 'weak tradition' of rational choice theories by explaining the rational elements of action and considering the guiding roles of individual action. Rational motives are the guiding principle within the strong tradition group in the scope of rational choice theory. The actions of individuals include a motivation and hence action. The strong tradition explains action by using intentional, individual and behavioral elements and also ignores social factors that are highly criticized by sociology. On the other hand, weak tradition emphasizes the decision making process of actor and states that the existence of macro determinants of conditions of this process should be accepted. That is to say, essentially, actor performs actions in compliance with interest principle; however, it should be reminded that the determinant collective process has impacts on guiding of choices seen in these actions (Şentürk, 2012). According to Wilson (2000), two volunteering perspectives are dominantly seen at individual level. The first perspective concerns with the research of reasons lie behind volunteering; the second perspective assumes that the actors are rational and take volunteering decision within the context of changing individual and social resources. When we use rational choice theory to understand volunteering fact, both classification, as strong tradition and weak tradition, of this theory can be used, however, weak tradition has a stronger influence. That is to say, the strong tradition of rational choice theory considers volunteering action with respect to individual. A sociologist, who uses rational choice theory, firstly should reveal that volunteering action is related with the individuals making choice to perform volunteering action or not. Then, the reasons for performance of volunteering action of some of the individuals having different socio-demographic characteristics – the individual characteristics such as age, education, etc. are important for volunteering – should be questioned or the reasons for increase of volunteering actions compared to past and the interaction of this increase with the relations and organizations, which are not individual, should be questioned (Wilson, 2000).

Consideration of Volunteering from Point of View of Social Exchange Theory

Exchange theory is one of the types of rational choice theory in the sociology of today. Social exchange theory is based on a basic principle in economic exchange: *people provide goods and services and demand goods and services in exchange for these*

goods and services. Exchange theoreticians share the simple assumption that the social interaction is similar to economic exchange. When this theory is considered in general, the Exchange theoreticians conceptualize the social interaction as 'the tangible or intangible goods and services from nutrition, food and shelter to social recognition or sympathy'. However, they also accept that the social Exchange cannot be always measured with dollar or cent – that is to say with Money – and both material and nonmaterial things may also be exchanged within social exchange. When volunteering fact is evaluated according to point of view of Homans, the propositions of Homans should be considered. He thinks that the Exchange process may be explained by using five propositions such as *success proposition, stimulus proposition, value proposition, deprivation-satiation proposition and frustration-aggression proposition.*

Many people like to do favor for other people and do this favor without expecting any return – at least in the beginning. However, if any benefit is provided from a relationship, then the obligation for return raises. If this benefit recurs – although it is only just enjoying the existence of a friend or asking to a colleague for advice – the obligation for return is required to continue to provide the benefits of such relationship (Blau, 1994). Blau's answer to the question of the reason for people to get together is as followings: "individuals are interested in exchange with the expectation of inner rewards (love, respect, duty or beauty) and/or outer rewards (Money, goods or services)'.

Consideration of Volunteering from Point of View of Social Capital Theory

There are different explanations of different theoreticians, such as Coleman, Bourdieu and Putnam, about social capital as one of the concepts and theories which are often discussed in recent times. Coleman and Bourdieu have shaped social capital theory in terms of education but both have emphasized social relations shaping social structure while speaking of social capital. Bourdieu has accepted social capital as inclusion in a group, that is to say, 'resources' caused from belonging to a certain group. According to Bourdieu, social capital is "the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possession of a durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition – or in other words, to membership in a group – which provides each of its members with the backing of the collectivity-owned capital, a 'credential' which entitles them to credit, in the various senses of the word" (Bourdieu 2010, p. 60). The social capital understanding of Coleman and Putnam is more explanatory in terms of volunteering fact and voluntary actions. According to Coleman, social capital, for a social analysis, is a conciliating way between normative behaviors and manipulative behavior and social structure and individual action. Social

capital is considered as a structural element constructed in social environment, feeding unity and also fed by unity. According to Putnam, social capital is the characteristics of social organization such as trust, norms and communication Networks which improve the efficiency of society by easing the coordinated actions and social capital makes contribution by providing a template for future cooperation (Putnam, 1993). Putnam emphasizes the collective actions such as active participation in associations and social activities, awareness of social and political matters, sensibility, cooperation and solidarity and links social capital with voluntary associations, unions, church and local communities. According to Putnam, this kind of action is the basic of social integrity and welfare.

Conclusion and Discussion

In the present study, it is tried to answer the questions of 'How can volunteering fact be understood as an individual action?', 'How can volunteering fact be interpreted/explained by means of sociological theories?' and 'Which of the selected theories can better interpret/explain the volunteering fact?' In this frame, the volunteering concept and the definition of volunteers are briefly considered. Then, the information about arguments of functionalism, rational choice theory, exchange theory and social capital theory is given and it is tried to understand how these theories consider volunteering fact and according to which focus these theories interpret volunteering fact.

This discussion, defined as micro-macro/actor-structure/meso-individual distinctions, makes reference to consider the social fact/social problem in terms of individual/actor or structure/norm. The ones, who consider with more individual point of view focus on individual network mechanism but disregard the limits of wider contexts in which such network mechanisms are embedded. The structural context of action is not included in micro research and the research is concentrated on strategic choices of actors and the intentions lie behind actions. On the contrary, macro research focus on the structure of relations of network mechanism and organizational action but disregard the role of individuals in this scope (Ibarra, Kilduff and Tsai, 2005). In addition to these, the link between individual and intermediate structures in meso-individual relationship but micro and macro are not sufficient. Here, the midway is to accept that micro, meso and macro create a social reality within a relationality/interaction.

Kaynakça/References

- Aydemir, M. A. (2011). *Toplumsal ilişkilerin sosyal sermaye değeri (Topluluk duygusu ve sosyal sermaye üzerine bir araştırma)* (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi adresinden edinilmiştir.
- Baştürk, Ş. (2012). Rasyonel tercih sosyolojisi bağlamında James S. Coleman'ın sosyal sermaye kavramı: Eğitime katılma yönünden tartışmalar. *Sosyoloji Konferansları*, *45 (1)*, 75-123.
- Bağcı, G. (2013). Genç gönüllülüğü: Kişisel ve sosyal kalkınmaya giden çift yönlü yol. *Türkiye'de gönüllülük: gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi* İçinde, (pp.48-51). https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/mdgs/Turkiyedegonulluluk pdf
- Blau. P. (1994) *Structural contexts of opportunities.* Chicago: The University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye biçimleri. M. M. Şahin ve A. Z. Ünal (Der.). *Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama, Eleştiri* içinde. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. J. D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of social theory*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Coleman, J. S. (2000). Social capital in the creation of human capital. In E. L. Lesser (Ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* (pp. 43–68). USA: Butterworth - Heinemann.
- Coleman, James (2010). Beşeri sermayenin yaratımında sosyal sermaye. M. M. Şahin ve A. Z. Ünal (Der.). *Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama, Eleştiri* içinde. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Corrigan, M. W. (2001). Social exchange theory, ınterpersonal communication motives, and volunteerism: ıdentifying motivation to volunteer and the rewards and costs associated. (Master's thesis, The College Of Arts And Sciences). Retrieved from http://wvuscholar.wvu.edy
- Çakı, F. (2014). Türk sosyolojisinde yeni bir alan: Gönüllülük araştırmaları*, Sosyoloji Dergisi, 29 (2),* 185-202.
- Çevik, A. ve Gürsel, F. (2015). Gönüllü motivasyon envanteri: Türk popülâsyonuna uyarlanması. *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 83-92.
- Field, J. (2006), Sosyal sermaye, (Çev. B. Bilgen ve B. Şen), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Giddens, A. (1999). *İleri toplumları sınıf yapısı*, (Çev. Ö. Baldık), İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Gil-Lacruz, A.I., Marcuello-Servos, C. ve Saz-Gil, M.I. (2016). Youth volunteering in countries in the european union: Approximation to differences, nonprofit and voluntary sector. *Quarterly*, *45(5),* 971-991.
- Güder, N. (2004). *Sivil toplumcunun el kitabı.* Ankara: STGP Yayınları.
- Güngör, N. (2014). *Spor organizasyonlarındaki gönüllülük kavramı ve Türkiye'deki yansımaları*, (Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul) https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi adresinden edinilmiştir.
- Homans, G. C. (1958). Social behavior as Exchange. *American Journal of Sociology, 63 (6*), 597-606.
- Ibarra, H., Kilduff, M., & Tsai, W. (2005). Zooming in and out: Connecting individuals and collectivities at the frontiers of organizational network research. *Organization Science, 16(4):* 359–371.
- Institute for Volunteering Research. (2004). *Volunteering for all? Exploring the link between volunteering and social exclusion*. London: IVR.
- Kay, T. ve Bradbury, S.(2009). Youth sport volunteering: Developing social capital? *Sport, Education and Society*, *14 (1)*, 121-140.

- Kenyatta, Gloria N. And Agnes P. Zani (2014). An evaluation of the motives behind volunteering and existing motivational strategies among voluntary organizations in kenya. *Research on Humanities and Social Sciences. 4 (23)*, 84-95. www.iiste.org
- Miller, A., Simpson, B., Lieben, J., Simpson, B. J., and Associates. (2011). Understanding the role of volunteerism ın creating social ınclusion. southwest communities resource centre. http://swcrc.ca/wp-content/uploads/2013/09/Understanding-the-Role-of-Volunteerism-in-Creating-Social-Inclusion-Final-Report-for-SWCRC-September-2011.pdf
- Özçağdaş, S. (2013). Gönüllülük ve sosyal inovasyonla fark yaratmak. U. Grounlund, M. Memişoğlu ve Ö. Bağcı (Ed.), *Türkiye'de gönüllülük: gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi* içinde (s. 86-96). Ankara: Tasarımhane Tanıtım Ltd.
- Palabıyık, H. (2011), Gönüllülük ve yerel hizmetlere gönüllü katılım üzerine açıklamalar. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 86-114.
- Putnam, R., (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy, 6 (1),* 65-78.
- Putnam, Robert D. (1993). *Making democracy work: civic traditions in modern Italy.* United Kingdom: Princeton University Press.
- Scott J. (2000). Rational choice theory. In G. Browning, A. Halcli, & F. Webster (Eds.), Understanding Contemporary Society: Theories of the Present (pp. 126-138). London: Sage Publications.
- Stone, W. (2001). Measuring social capital: Towards a theoretically ınformed measurement framework for researching social capital in family and community life. *Australian Institute of Family Studies Research Paper*, no.24 http://futuretasmania.org/uploads/Social%20capital%20AIFS.pdf
- Şan, M. K. ve Akyiğit, H. (2015). Sosyal sermaye tartışmaları ve Türkiye'de sosyal sermayenin ölçülmesi sorunu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34), 123-134.
- Şengöz, N. (2016). *Gönüllülüğün değişen boyutu "sanal gönüllülük" ve üniversite gençliğinin sanal gönüllülük farkındalığı*. (Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi adresinden edinilmiştir.
- Tekin, Ö. F. ve Söylemez, A. (2015), Sosyal sermaye bileşeni olarak gönüllülük: Üniversite öğrencilerinin gönüllü faaliyetlere katılımı. 1st International Congress on Applied Sciences: Social Capital – UUBK'2015, ss. 269-278, Konya.
- Thoits, P A. and Hewitt L. N. (2001). Volunteer work and well-being. *Journal of Health and Social Behavior, 42,* 115–131.
- Tocquevılle, A. D. (1994), *Amerika'da demokrasi*, (Çev. İ. Sezal ve F. Dilber). Yetkin Yayınları.
- Türkiye Turing ve Otomobil (TURİNG) (2016). *Üniversitede gönüllü olmak*. M. Şentürk, Y. Adıgüzel, ve B. Turan (Ed.), İstanbul: Limit Ofset.
- Tüysüz, N. (2011). Sosyal sermayenin ekonomik gelişme açısından önemi ve sosyal sermaye endeksinin hesaplanması, Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Ankara. http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13735/tez-ntuysuz.pdf
- UN Volunteers (UNV). (2011). *Dünya'da gönüllülüğün durumu raporu: Küresel refah için evrensel değerler.* http://ua.gov.tr/docs/gen%C3%A7lik-program%C4%B1/2011-gonulluluk-raporu.pdf?sfvrsn=0 adresinden alınmıştır.
- UN Volunteers (UNV). (2013). *Türkiye'de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi*. https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/mdgs/Turkiyedegonulluluk.pdf
- UNV. (2015). *State of The World's Volunteerism Report 2015 Transforming governance.* Washington, DC: United Nations Volunteers (UNV) programme.

- Wacquant, L. (2007). Pierre Bourdieu: hayatı, eserleri ve entelektüel gelişimi. (Çev: Ü. Tatlıcan) G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Ed.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramları – Geleneğin Genişletilmesi, (Çev. Elburuz, L ve Ayas, R. A.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Wilson J. (2000), Volunteering, *Annual Review of Sociology, 26*, 215-240.
- Wilson, J. ve Musick, M. (2000). The effects of volunteering on the volunteer. *Law and Contemporary Problems, 62 (4)*, 141-168.
- Yaman, Y. (2003), Gönüllülük psikolojisi ve gönüllü yönetimi. *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, 1 (2).
- Yurttagüler, L. (2013). Gönüllülük ve vatandaşlık kavramı. *Türkiye'de gönüllülük: Gönüllülüğün rolünün ve katkılarının keşfedilmesi* İçinde. (pp.18-27). https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/mdgs/Turkiyedegonulluluk.pdf
- Ziersch, A. M. ve Baum, F. E. (2004). Involvement in civil society groups: Is it good for your health? (Research Report). *Journal of Epidemiology and Community Health, 58(6),* 493-500.